

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Institut mezioborových studií Brno

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Brno 2009

Bc. Simona Nikliborcová

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

Komparace Evropské a Angloamerické právní kultury
(se zaměřením na postavení mladistvého jedince v trestním řízení)

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:
doc. JUDr. Pavel HUNGR, CSc.

Vypracoval:
Bc. Simona Nikliborcová

Brno 2009

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Komparace Evropské a Angloamerické právní kultury (se zaměřením na postavení mladistvého jedince v trestním řízení)“ zpracovala samostatně s využitím literatury uvedené v seznamu literatury.

Jablonec nad Nisou 17. 03. 2009

.....
Bc. Simona NIKLIBORCOVÁ

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji panu doc. JUDr. Pavlu Hungrovi, CSc. za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování diplomové práce.

Dále bych chtěla poděkovat svému manželovi Mgr. Dušanu Nikliborcovi a svým rodičům za morální podporu a pomoc, kterou mi poskytli v době zpracovávání diplomové práce.

Bc. Simona Nikliborcová

MOTTO PRÁCE

*„Skrz hadry prosvítá i malý hřích, kožich a talár skryjí všechno. Zlaté dej hřichu
brnění, a dřevec práva neškodně praskne.“*

(W. Shakespeare: Král Lear)

OBSAH

Úvod	3
1. Obecné porovnání odlišností obou právních kultur	4
2. Právní systém kontinentálně – evropský	7
2.1 Historický exkurz	7
2.2 Základní subsystemy	9
2.3 Koncepce práva	13
2.4 Prameny práva, právní normy	14
2.5 Soudní moc	16
2.6 Postavení mladistvého v trestním řízení	21
3. Právní systém angloamerický (anglosaský)	33
3.1 Historický exkurz	33
3.2 Základní subsystemy	34
3.3 Koncepce práva	36
3.4 Prameny práva, právní normy	37
3.5 Moc soudní	40
3.6 Mladistvý a jeho postavení v trestním řízení	45
4. Porovnání (komparace) evropského a angloamerického systému	53
4.1 Komparace	53
4.2 Prameny práva	53
4.3 Moc soudní	54
4.4 Právní dualismus	56
4.5 Trestní soudnictví nad mládeží	56
4.6 Shrnutí	61

Závěr diplomové práce	63
Resumé	64
Anotace	65
Seznam použité literatury	66
Seznam příloh	67

ÚVOD

„Na první pohled se to zdá být modernímu člověku jasné – právo je to, co stvořil ten, komu říkáme zákonodárce. Může to být absolutistický vládce, vůdce a v moderních státech je to nějaké shromáždění volených zástupců, kterému se většinou říká parlament nebo nějak podobně. Je tedy výsledkem uvědomělé činnosti lidí, směřující k dosažení určitého cíle“.

„Jednotlivci se naučili dodržovat určitá pravidla dávno před tím, než byli schopni je vyjádřit slovy. Činili tak z prostého poznání, že má-li určitá skupina přežít, je nezbytné, aby byl nastolen a udržován určitý řád. Teprve později, jak se vyvíjel rozum a jazyk, mohla být tato pravidla formována, sdělována a předávána. Je však výrazem lidské nabubřelosti tvrdit, že celý složitý systém právních a morálních pravidel vytvořil ve své moudrosti člověk“. [15:17]

Téma diplomové práce – komparace kontinentálního a angloamerického právního systému poskytuje opravdu širokou možnost výběru. Cílem této práce je charakterizovat oba právní systémy, vysvětlit jednotlivé základní instituty, a to i s ohledem na jejich historický vývoj, stejně jako objasnit odchylky a specifika jednotlivých systémů.

Diplomová práce by současně měla být i o srovnání postavení mladistvého jedince v trestním řízení v kontinentální a angloamerické právní kultuře metodou komparace. V kapitolách k jednotlivým právním kulturám se zaměřím na jejich základní subsystémy, koncepci práva, prameny práva a právní normy. V práci bude i část zaměřená na mladistvého a jeho postavení v trestním řízení jednotlivých zemí subsystému.

Pomocí metody komparace se zaměřím na srovnání jednotlivých rozdílů, či případných shod, které jsou v kontinentálním a angloamerickém právním systému k dané problematice zakotveny. V systému práva evropského se ve větší míře zaměřím na mladistvého v České republice a v právním systému angloamerickém se zaměřím na mladistvého v Kanadě.

1. OBECNÉ POROVNÁNÍ ODLIŠNOSTÍ OBOU PRÁVNÍCH KULTUR

Každý jednotlivý stát má svou specifickou koncepci práva, která vznikala v podmínkách daného prostředí a vycházela z rozdílných historických pramenů. Přes veškeré odlišnosti, které z těchto rozdílů plynou, probíhal vývoj mnohých právních řádů na základě stejných nebo podobných historických souvislostí, v obdobném politickém i kulturním prostředí a pod vlivem práva okolních států, které bylo nezhledka i převzato, či byly přejímány některé jeho instituty. Tak vznikly velké skupiny podobných právních řádů, pro které se v právní literatuře ujalo označení **Velké právní systémy**.

Podle právní geografie rozlišujeme základní typy:

- kontinentálně evropský systém (kultura), který je systémem práva psaného,
- angloamerický systém (kultura), který byl vytvořen královskými a kancléřskými soudy v Anglii,
- islámský systém (kultura), který byl ve své dnes aplikované podobě vytvořen autory islámských učených knih.

U kontinentálně evropského systému rozlišujeme několik subsystémů:

- francouzský, rakouský, německý, švýcarský, skandinávský, latinskoamerický a v nedávné době zaniklý právní podsystém sovětský, resp. socialistický. [12:113]

Do okruhu práva angloamerického patří:

- právo anglické – kanadské právo, australské právo, novozélandské právo, právo dalších zemí Britského společenství,
- právo angloamerické – Britské ostrovy, Irská republika. [12:163]

Hlavní rozdíl mezi evropským a angloamerickým právním systémem, spočívá již v samotných kořenech těchto dvou velkých právních kultur. Kontinentální právní systém je postaven zejména na recepci římského práva (jako práva psaného), kterým je systém angloamerický ovlivněn jen minimálně.

Nejvýraznější odlišností mezi kontinentálně evropským a angloamerickým systémem práva je jejich rozdíl v pramenech práva:

1. V systému psaného práva, které je uplatňováno v zemích evropského kontinentu je základním pramenem práva psaný normativní akt – zákon. Zákon je obecně závaznou normou aplikovanou soudy a orgány veřejné správy na konkrétní případy právních vztahů.
2. V zemích s angloamerickou právní kulturou je základním pramenem práva zvykové právo - *common law*, pro něž jsou typickým právním pramenem soudní precedent a obyčej. Je však nutné připomenout, že význam soudních precedentů, jako pramenů práva, je poněkud odlišný v právu USA, které je podsystémem angloamerického právního systému a ten se od obecného modelu *common law* v určitých aspektech odlišuje.

Právo systému angloamerického, je souborem pravidel, tvořených soudci při rozhodování sporů. Tím se vytváří větší prostor pro rozhodování soudců oproti systému kontinentálnímu.

I když je rozdíl v pramenech práva jedním ze základních rozlišujících znaků, vývoj práva v posledních desetiletích v dnešním světě, jeho význam značně utlumil. V zemích angloamerické právní kultury se stále více přijímají zákony a jiné právní předpisy. Psané právo v angloamerické právní kultuře nabývá na významu, zatímco v kontinentálních evropských zemích vzrostl význam judikatury vyšších soudů.

Další rozdíly mezi oběma právními systémy se týkají pojetí právního státu a techniky realizace práva. Rozdíl mezi systémy spočívá i v tom, že vývoj kontinentálních právních řádů byl více ovlivněn romanistickým (římsko-právním) systémem pojmů než angloamerické *common law*. Mezi oběma typy právní kultury existují ještě další rozdíly, které se týkají systému práva. V anglickém systému se právo dělí na jednotlivá odvětví jinak, než tomu bývá v systému práva kontinentálního. Angloamerický systém práva nezná dělení práva na veřejné a soukromé.

V této souvislosti je nutno zmínit dotváření komunitárního práva (za komunitární se označuje právo Evropských společenství) a judikáty Evropského soudního dvora, jehož výroky precedenční povahy jsou závazné pro orgány aplikace práva ve všech členských státech. Takto se zprostředkovaně uplatní i soudcovská tvorba práva ve všech členských státech Evropských společenství s kontinentálním právním systémem.

Do rozdílů mezi dotýčnými právními systémy je nutno zahrnout i úlohu zákoníků v právních systémech kontinentálního typu, kde se jimi upravují rozsáhlá právní odvětví. Jde o snahu kodifikovat související právní materii do jednoho uceleného právního předpisu. V zemích angloamerického právního systému jsou kodexy spíše výjimkou.

Shrnutí

Přes výše zmíněné základní a podstatné rozdíly, jsou si oba právní systémy v porovnání s jinými, např. S právem islámským, africkým, hinduistickým, navzájem poměrně podobné, a v tomto kontextu je lze tedy pojímat jako jeden velký celek západního práva, protože i přes své zjevné odlišnosti, jsou spojeny podobným společenským prostředím, civilizací a skutečností, že oba dva vycházejí z křesťanské kultury.

2. PRÁVNÍ SYSTÉM KONTINENTÁLNĚ EVROPSKÝ

Systémem kontinentálním se nazývá systém soukromého práva, který se vyvinul na základě převzetí práva římského. Kontinentálním se nazývá proto, že vznikl v kontinentální Evropě a odtud se pak rozšířil i mimo Evropu. Tento systém je často nazýván románsko-germánským. V anglické právní mluvě a v anglicky psané literatuře se tomuto systému práva říká „Civil Law“. [12:112]

Je charakteristický pro právní řády většiny evropských států. Prostřednictvím Ruska se kontinentální systém rozšířil až do severních asijských teritorií. V rámci kolonizace byla přenesena i do evropských kolonií v Africe a do jihoamerických států. V současné době zde má, v důsledku vlivu dalších právních kultur a zvláštností místního sociálně-ekonomického a politického vývoje, hybridní podobu, která se od původního základu značně liší. [8:43]

Tato kultura je systémem psaného práva, kde dominantní formou je psaný normativní akt (zákon, vládní nařízení, vyhláška a jiné). Dalším pojmovým znakem je charakter soustavy soudů, v tomto systému práva soudce právo nalézá, ale netvoří, tj. soudní praxe spočívá v interpretaci a aplikaci právních norem, vytvořené zákonodárcem. [8:43]

2.1 *Historický exkurz*

Ve starověku měl v římském právu významné místo vedle obyčeje zákon, tj. právo psané, jehož význam přetrval po celou dobu vývoje kontinentálního právního systému do dnešní doby. V 5. století př. n. l. byla provedena první velmi významná kodifikace (kodex je pro tento právní systém typický do dnešní doby), a to tzv. *Zákon dvanácti desek*, v němž bylo sepsáno a tehdejší poměrům přizpůsobeno téměř veškeré obyčejové právo, ať veřejné nebo soukromé. Důležité rovněž je, že normy, které byly sepsané v *Zákonu dvanácti desek* a měly povahu čistě právní, nebyly smíšené s normami mravními nebo náboženskými. [12:112]

Římské právo tvoří součást bohatého dědictví, které zanechala Evropě antika. Bylo právem starověké římské říše, jejíž existenci přežilo a velmi ovlivnilo právní vývoj středověké i novověké Evropy. Po zániku západořímské říše (roku 476 n. l.) přetrvávalo římské právo ve zjednodušené až zvlgarizované podobě v barbarských zákonících a v právu kanonickém. Ve své většině však upadlo v zapomnění a přežívalo v šeru knihoven a v soukromých knižních sbírkách. [11:32]

Ve středověké stavovsky členěné společnosti neexistovalo jednotné právo závazné pro všechny obyvatele státu – nebylo rovnosti před zákonem. Po dlouhá století převládalo právo obyčejové. Písemné prameny se objevovaly znenáhla, často jen jako soukromá sepsání, tzv. právní knihy, které vznikaly zejména pro potřeby soudních úředníků. S postupem doby nabývala na důležitosti i listinná privilegia, v nichž byla různým subjektům přiznávána mocensky zaručené výhody v právním postavení. Širší soubory norem, vyhlášené z moci panovníka, se posuzovaly s obtížemi, s ohledem na odpor místní šlechty, která vycítila tendenci k omezování svého výsadního postavení v justici. Příkladem opozice šlechty proti panovnickým snahám jsou pokusy českých králů Přemysla Otakara II., Václava II. a Karla IV. dát zemi obecný zákoník, z nichž ani jeden nedosáhl úspěchu. [8:45]

Ve 3. – 5. století našeho letopočtu došlo opět ke snaze o systemizaci a shrnutí římského práva. Římské právo se do této doby stalo chaotickým a nepřehledným. Velká kodifikace práva byla provedena za vlády byzantského císaře Justiniána v roce 529 n. l. a revize tohoto kodexu byla provedena v roce 534 n. l. Byzantská říše je po rozpadu římského impéria považována za jeho nástupce. Po Justiniánově smrti nastal úpadek říše a pro středověk se stala typickou svou rozdrobeností států, tedy i jejich právních řádů.

Dochované prameny římského práva měly výrazně kazuistický charakter. Představovaly rozbory konkrétních právnických případů směřující k jejich praktickému řešení. Nebyly obecnými právními normami v tom pojetí, jak je známe dnes. Klasičtí římscí právníci řešili konkrétní spory, vypracovali k nim odborné posudky a stanoviska. Římská právní věda byla uznávána za přímý pramen práva. Římské právo tudíž dospělo ke své dokonalosti jinou cestou než cestou legislativní – tj. vydáváním stále lepších a dokonalejších zákonů, a sice širokým používáním právní vědy v praxi. V právní praxi zejména klasického období, zaujali vůdčí postavení právníci, kteří byli současně

představiteli soudobé právní vědy. Ve starém Římě bylo tudíž realizováno co nejužší vzájemné propojení teorie a praxe. A výsledkem bylo dokonalé právo obsahující i po staletích značný intelektuální náboj schopný inspirovat středověké právní myšlení. [11:33]

Římské právo bylo znovuobjeveno a obnoveno až po několika staletích ve vrcholném středověku na přelomu 11. a 12. století aby pak, doplňováno a rozvíjeno pracemi právníků a teoretiků, prakticky až do naší současnosti, vytvořilo rozvinutý systém práva dodnes nesoucí charakteristiku, pojmy a obsah svého antického základu. Ostatně je studium římského práva dodnes neodmyslitelnou součástí přípravy budoucích právníků. Jeho studiem získávají vzor, jak právnicky uvažoval a jak získat nezbytnou přesnost a pečlivost. [11:32]

Po staletích feudalismu se v 18. a 19. století opět objevuje snaha o inspiraci legislativních děl římským právem, přičemž vzniká a sílí proud racionalistického přirozeného práva. Od 18. století začínají vznikat systematicky pojaté odvětvové zákoníky, z nichž mnohé se staly základem dodnes platného práva jednotlivých státních útvarů dnešní Evropy.

Součástí vývoje kontinentálního práva byl i narůstající význam psaného práva, důraz byl kladen na písemné prameny, autorizované státní mocí. Tato norma právních norem získává postupně čelní místo v hierarchii pramenů práva – hovoříme o údobí velkých kodifikací, prvních ústav a „zpozitivnění“ přirozeného práva. Tento vývoj se stupňuje v 19. století, které je proto nazýváno „právníkem stoletím“. Výstižným dokladem tohoto stavu je v Německu vzniklé rčení, že právník (evropský) se nejvíce začervená vždy tehdy, když své tvrzení nemůže podepřít zákonem. [8:45]

2.2 Základní subsystemy

Kontinentální systém není homogenní, nýbrž se člení na několik okruhů, které vznikly zčásti historicky odlišným vývojem právního myšlení. Odrazil se v nich i proces historického napodobování. Rozčlenění systému počalo na přelomu 18. a 19. století, kdy se v Evropě střetly dva proudy právního myšlení, respektive dvě koncepce právních pramenů. Koncepce přirozeného práva převládající ve Francii a v Rakousku usilovala o zachycení přirozeného práva psanou formou, a to jeho soustředěním ve velkých kodexech. [12:112]

Postupně převládla koncepce usilující o kodifikaci, což se projevilo sledem významných kodifikací velkých právních odvětví, a to i v původně skeptickém Německu. Výsledkem těchto kodifikačních prací je zejména francouzský občanský zákoník Code Civil, z roku 1804 a rakouský obecný občanský zákoník Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch, všeobecně nazývaný jen zkratkou ABGB vydaný roku 1811. [12:113]

Především francouzský občanský zákoník zaznamenal celosvětovou odezvu, jeho koncepce a styl byly napodobovány v mnoha zemích světa (např. Luisiana, Québec). Na počátku 20. století vznikly další dosti významné občanské zákoníky, jmenovitě německý Bürgerliches Gesetzbuch, zkratka BGB z roku 1896 a švýcarský z let 1907 a 1914. Souběžně vznikaly rovněž kodifikace práva procesního.

Různými cestami imitace, popřípadě přímým přejímáním francouzského občanského zákoníku a místy i ostatních zákoníků, zčásti i na základě vlastní odlišné historie (zejména v okruhu skandinávském) a vlastní legislativní invencí vznikaly pak **subsystémy kontinentálního právního systému**, jež lze třídit na následující:

- francouzský,
- rakouský,
- německý,
- švýcarský,
- skandinávský,
- latinskoamerický, vyvinutý zejména na základě kolonizace, specifický díky poměrům odlišných od evropských,
- nyní již zaniklý sovětský (resp. socialistický). [12:113]

V souvislosti se vznikem zmíněných velkých kodifikací je třeba podotknout, že zmíněný ABGB platil i na našem území, a to od svého vzniku, až do roku 1950, kdy byl nahrazen socialistickým zákoníkem inspirovaným právem SSSR. [12:114]

Okruh francouzský

Francouzské právo je prototypem kontinentálního právního systému a jeho vliv mimo hranice vlastní země byl ze všech okruhů kontinentálního systému nejrozsáhlejší. Vliv francouzského práva zasahuje většinu západoevropských zemí, zemí Latinské Ameriky, četné země Blízkého i Dálného východu a jihovýchodní Asie. Zasahuje prakticky všechny africké státy, které vznikly na území bývalých francouzských a belgických kolonií, aj. [12:114]

Základním pramenem francouzského práva je občanský zákoník – Code civil, z roku 1804, jde o mohutné legislativní dílo, které je vypracované pod zřetelným vlivem filozofie J. J. Rousseaua.

Okruh rakouský

Okruh práva rakouského se opírá o občanský zákoník z roku 1811 – Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch. Vliv tohoto zákoníku nepřekročil významněji hranici rakouské části bývalého Rakousko – Uherského mocnářství. Jistý vliv měl jen na kodifikaci práva v Srbsku, v Rumunsku a v Řecku. Podle rakouských pramenů zasáhl svým vlivem i v Chile a v Brazílii. Nicméně jde o legislativní dílo velmi pozoruhodné. [12:114]

Okruh německý

Německý občanský zákoník vznikl v roce 1896, v účinnost však vstoupil až v lednu 1900 – Bürgerliches Gesetzbuch. Vytvořil další okruh kontinentálního práva a měl jistý vliv i za hranicemi Německa, zejména na dálném východě, v předrevoluční Číně a Japonsku. Německé občanské právo postrádá filozofický základ, je výsledkem kompromisu tendencí romanistických a tendencí hledajících inspiraci ve starém právu německém. Občanský zákoník z roku 1896 není legislativní dílo zdařilé a aplikační praxe velmi záhy odkryla jeho četné slabiny. [12:115]

Okruh švýcarský

Dalším okruhem je občanské právo švýcarské, jehož hlavním pramenem je občanský zákoník – Zivilgesetzbuch, který se skládá ze dvou zákonů, z občanského zákoníku z roku 1907 a ze zákona o obligacích z roku 1911, který nahradil dřívější zákon o obligacích z roku 1881. Švýcarský občanský zákoník postrádá filozofický základ. Stylovým prvkem občanského zákoníku je jeho článek 1., který ukládá soudci, aby

v případě, že věc nemůže rozhodnout podle zákona atd., ji rozhodl tak, jako by byl sám zákonodárcem.

Švýcarský občanský zákoník měl jistý vliv za hranicemi země (např. Turecko) a působil jako vzor při kodifikaci tzv. věcného statutu v některých zemích Blízkého východu. [12:116]

Okruh skandinávský

Pojem Skandinávie se v právu nekryje se Skandinávií (skandinávským poloostrovem) ve smyslu geografickém. Ke skandinávskému právnímu okruhu se předně počítá Dánsko, které bylo do roku 1814 po staletí spojeno s Norskem, dále Finsko, jehož území je na Skandinávském poloostrově jen z malé části, které se ale historicky vyvíjelo v závislosti na Švédsku.

Historickým zdrojem práva skandinávských zemí byl jednak Švédský říšský zákoník z roku 1734, jenž ovlivnil i právo finské, jednak zákoník z roku 1683 zvaný Dánské právo krále Kristiána V., který platil v Dánsku a v Norsku. Občanské zákonodárství skandinávských zemí ponechává značný prostor pro aplikaci práva obyčejového a zejména též pro soudcovskou tvorbu práva, která tu bývá zpravidla uznávána za důležitý pramen práva. [12:116]

Okruh latinskoamerický

Občanské právo latinskoamerických států je veskrze právem psaným. Z francouzské kodifikace bylo však odvozeno jen z části. Ve značné části se tak stalo vlivem občanského zákoníku Chile, který sám byl vytvořen pod dost rozmanitými vlivy a měl vliv na občanské zákoníky Argentiny, Ekvádoru, Nikaraguy a snad i jinde. Občanské zákoníky v Latinské Americe vznikaly ve velmi různé době, v jiném dobovém prostředí, které je značně ovlivnilo. Vznikaly ve velmi specifickém kulturním prostředí.

Okruh bývalého socialistického práva

Do oblasti kontinentálního práva náležel svým původem i právní systém sovětský. Zastaralé předrevoluční právo ruské, které se nevytvářelo pod vlivem recepce práva římského, bylo pro nově vzniklý sovětský stát nepoužitelné a na vytvoření vlastního práva tehdy nebyl čas, ani dostatek zkušeností. Proto, jak je známo, na přímý pokyn Leninův

byl první sovětský občanský zákoník, tj. občanský zákoník RSFSR z roku 1922, vypracován podle západního vzoru, zejména podle vzoru francouzského a německého. [12:117]

Evropské nadstátní právo

Spolu s evropskou hospodářskou integrací vzniklo a vyvíjí se tzv. evropské právo. Evropské právo je právo psané, je považováno za právo kontinentálního typu. Evropské právo nevzniklo přirozeným vývojem, ale záměrnou integrační činností. Svým rozsahem zaujímá zatím jen poměrně nepatrnou část spektra právního řádu jednotlivých států. Přesto však v současném světě hraje nikoli nevýznamnou roli a tato jeho role nepochybně bude vzrůstat. [12:118]

2.3 *Koncepce práva*

Kontinentální koncepce právního státu navazuje na ideály osvícenství a Velké francouzské revoluce. Vlastní teorie kontinentálního právního státu byla vytvořena v Německu v 19. století. Filozofický základ koncepce právního státu propracoval německý filozof Immanuel Kant.

Stát (právní stát) vystupuje jako garant svobody – základního přirozeného práva každého, kdo rozvíjí v občanské společnosti svoje přirozené vlohy. Jeho funkcí je ochrana právního řádu a jeho uskutečňování. Jedinou povinností (právního) státu je zabezpečení právní jistoty každého jednotlivce, kdy státní moc a její výkon jsou důsledně vázány zákonem. [6:93-94]

Pro právní systémy kontinentálního typu je charakteristické členění práva na právo veřejné a soukromé, a to z hlediska vztahů, které jsou předmětem nebo výsledkem právní regulace. Právo soukromé odpovídá vztahům rovnosti subjektů, a to i tehdy, když je jedním z nich stát, pokud je stranou soukromo-právního vztahu. Do oblasti práva veřejného se obvykle zařazuje právo ústavní, správní, finanční, trestní a právo procesní. Do soukromého práva se počítá právo občanské, právo rodinné, právo obchodní a živnostenské, pracovní a mezinárodní právo soukromé.

2.4 *Prameny práva, právní normy*

Kontinentální právní systém je systémem psaného práva, prvky práva nepsaného (právní obyčej, soudní nebo správní precedent) jsou obsaženy v soudních právních řádech evropských zemí pouze výjimečně a v modifikované podobě. [8:43]

Kontinentální právní systém považuje za prvořadý a nejdůležitější pramen práva, v němž jsou obsaženy právní normy – zákon. Typická v kontinentálním právním systému je kodifikace jednotlivých právních norem do zákoníků, které sdružují úpravu ucelených právních odvětví. V současné době, i když je zákon stále neoddiskutovatelně stěžejním pramenem práva, se vedle něj začínají prosazovat i právní prameny jiné, zejména v souvislosti s probíhající mezinárodní integrací. Značný vliv v posledních desetiletích získaly mezinárodní smlouvy, z nichž některé jsou nadány přímou závazností svých ustanovení i vůči vnitrostátním subjektům.

Normativní právní akt

Stěžejním právem soudobého práva v evropských státech je normativní právní akt, jako výsledek právotvorné činnosti, obsahující obecně závazné normy, které jsou aplikovány soudy a dalšími státními orgány na konkrétní případy právních vztahů. Normativní právní akt je rozhodnutí, usnesení či opatření subjektu nadaného legislativní pravomocí. Jde o výsledek realizované legislativní pravomoci vydávat, měnit, rušit právní normy. Nabývá konkrétní podoby jako ústavní zákon, zákon, zákonné opatření, vládní nařízení, vyhláška, nařízení rady obce a kraje.

Základním právním zakotvením legislativní pravomoci jsou ustanovení ústavy. Subjekty, které jsou nadány legislativní pravomocí, nazýváme zákonodárnými či právotvornými subjekty. Co do formy je normativní právní akt výsledkem procedurálního postupu právem předepsaného, který vrcholí náležitou publikací. [6:148]

Normativní smlouva

Dalším pramenem kontinentálního právního systému je normativní smlouva, tj. smluvní akt dvou či více stran, jehož ustanovení mají obecnou právní závaznost – vztahují se na blíže neurčený počet případů stejného druhu. Normativní smlouva je spojena se specifickou kvalitou, což znamená, že její ustanovení nebo alespoň některá

z nich jsou obecná a regulují závazně celou skupinu společenských vztahů stejného druhu, neurčitého počtu. Normativní smlouva jako pramen práva dominuje v právu mezinárodním, její význam však vzrostl v právu vnitrostátním. [6:147]

Obyčej

Obyčej v kontinentálním právu není považován za pramen práva, pokud na něj zákonodárce výslovně neodkáže v některém ustanovení právní normy (např. obchodní zvyklosti). Závaznost obyčeje se zakládá na zákonném ustanovení, tj. ani v tomto případě samotný obyčej pramenem práva není. Má však nesporně významnou úlohu při vzniku a rozvoji práva a jistě i při interpretaci právních norem. Mezi prameny práva v tomto právním systému nepatří ani právní nauka, i když může mít podobně jako obyčej roli na poli rozvoje a interpretace práva. [6:303]

Soudní praxe

Dle klasického pojetí kontinentálního právního systému se soudní praxe omezuje na výklad právních norem, rozhodnutí konkrétního soudu je závazné pouze mezi stranami řízení. Výroky vyšších soudů mají ovšem nesporný faktický význam, neboť působí silou přesvědčivosti na sjednocování soudní judikatury soudů nižších. V některých evropských zemích se tato úloha vyšších soudů velmi blíží roli normotvůrce. [6:203]

S ohledem na roli soudního rozhodování při ochraně občanských práv a svobod a zabezpečení právní jistoty došlo k tomu, že:

- ve skandinávských zemích je soudcovská tvorba práva uznávána za významný prvek práva,
 - ve Španělsku se lze odvolat proti rozhodnutí soudu, kterým nebylo respektováno některé z přesně uvedených rozhodnutí nejvyššího soudu,
 - téměř ve všech zemích je uznáván obrovský význam Slovníků soudní praxe, někde se publikují jen vybraná rozhodnutí, které se uznávají za autoritativní.
- [6:304]

V rámci legislativní činnosti však hrají v mnoha státech významnou roli rozhodnutí orgánů kontroly ústavnosti (u nás jde o Ústavní soud), v jejichž pravomoci je přezkoumávat soulad zákonů a podzákonných právních aktů s ústavními předpisy.

Pokud takový orgán kontroly ústavnosti zjistí, že dotyčný právní předpis je s ústavou v rozporu, má zpravidla pravomoc jej zrušit.

2.5 *Soudní moc*

Jedním z nejvýznamnějších atributů soudnictví je jeho nezávislost, a to zejména na moci zákonodárné a výkonné. Koncepce nezávislosti soudnictví má svůj původ v Anglii, kde byla také nejdříve vypracována koncepce dělby moci.

V kontinentální Evropě je vznik odděleného a nezávislého soudnictví spojován s obdobím osvěcenského absolutismu, tj. v 18. století. Evropa v současné době považuje za záruku nezávislosti soudců zejména jejich jmenování bez časového omezení. Soudcovskou nezávislost je však třeba chápat mnohem komplexněji, a to v zásadě v trojím pohledu [18:318]:

- jako nezávislost moci soudní jako celku na jiných složkách státní moci,
- jako nezávislost jednotlivých soudů na orgánech moci zákonodárné a zejména na orgánech moci výkonné,
- jako nezávislost jednotlivých soudců.

S nezávislostí soudců též bezprostředně souvisí stanovení neslučitelnost funkce soudce s jinou státní (popřípadě i nestátní) funkcí. Zejména v kontinentálním systému je vyžadována odbornost soudců, tj. soudnictví tu vykonávají jako své povolání převážně vysokoškolsky odborně vzdělaní lidé s víceletými právními zkušenostmi, a to buď jako samosoudci nebo v soudních senátech. Účast laiků na rozhodování není v evropském právním systému příliš častá (např. porotní systém u nás neexistuje vůbec a institut přísedících z řad laiků se v civilním soudnictví uplatňuje pouze ve věcech pracovních).

V právní kultuře kontinentální Evropy soudy především nalézají právo, rozhodují v konkrétních věcech. Soudy posuzují jednotlivé kauzy nikoli libovolně či podle nějaké abstraktní spravedlnosti, ale podle práva, podle obecně závazných a státní mocí vynutitelných pravidel chování, obsažených v platných zákonech. V současné době jsou však soudy vázány i právem komunitárním.

V kontinentální Evropě hraje důležitou roli také ústavní soudnictví, tj. možnost soudního přezkumu zákonů a jiných právních aktů z hlediska jejich souladu s ústavou (tzv. abstraktní kontrola ústavnosti) a rozhodování, zda v konkrétním případě nedošlo ze strany veřejné moci k porušení ústavy (konkrétní kontrola ústavnosti). Kontrola ústavnosti je dnes ve většině případů svěřena orgánům soudního typu, výjimečně ji však provádí orgán, který není soudem. Jako ochrana před nezákonnými zásahy výkonné moci slouží v řadě států tzv. správní soudnictví, které má své historické kořeny ve Francii a jehož úkolem je „specializovaná soudní kontrola zákonnosti v rozhodnutích orgánů státní správy (exekutivy)“. [18:326]

Během dějinného vývoje se na evropském kontinentě zformovaly dva modely správního soudnictví:

- model německý, kde správní soudnictví je chápáno jako součást správního systému;
- model rakouský, v němž je správní soudnictví striktně odděleno od státní správy.

Společné jednotlivým modelům je to, že ve správním soudnictví se zásadně rozhoduje na kasačním principu, tj. správní soud rozhodnutí správního orgánu buď potvrdí, nebo zruší, nemá pravomoc jej jakkoli měnit.

Soudy

Podle ústavy (ČR) vykonávají soudní moc nezávislé soudy, složené z nezávislých soudců, jejichž závislost nesmí nikdo ohrožovat. Soudcovská funkce je zásadně neslučitelná s jinými funkcemi ve státě. Soudní moc představují dvě oddělené složky – Ústavní soud jako samostatný a koncentrovaný soud chránící ústavnost a soustava obecných soudů.

Soustavy tzv. obecných soudů tvoří: Nejvyšší soud, Nejvyšší správní soud, vrchní, krajské a okresní soudy. Soudci všech soudů jsou jmenováni prezidentem republiky bez časového omezení (zákon o soudech a soudcích omezuje trvání jejich funkce do sedmdesáti let věku). Pro výkon této funkce je kromě bezúhonnosti požadováno právnické vzdělání a dosažení věku 30 let. Soudce může být proti své vůli zbaven funkce pouze na základě rozhodnutí zvláštního kárného senátu.

Soudní řízení

Soudní řízení se liší podle povahy projednávané věci. Většina věcí je projednávána nejprve okresním soudem. Návrh na zahájení řízení (žaloba) se v civilních věcech podává zásadně u soudu podle bydliště či sídla protistrany (existují však výjimky), v trestním řízení podává státní zástupce obžalobu zásadně u soudu příslušného pro obvod, ve kterém k trestnému činu došlo.

Včas podané odvolání má odkladný účinek, což znamená, že rozhodnutí nenabývá právní moci a není vykonatelné, a účinky devolutivní, z nichž plyne, že rozhodovat bude soud jiný, než který napadené rozhodnutí vydal – soud odvolací. Tím je příslušný krajský soud. Ten může rozhodnutí soudu prvního stupně potvrdit nebo změnit (v obou případech tím řízení končí, rozsudek nabývá právní moci) nebo může rozhodnutí zrušit a vrátit věc soudu prvního stupně k dalšímu řízení. Ten je vázán právním názorem odvolacího soudu, proti jeho rozhodnutí je však opět přípustné odvolání. [25:101]

V některých věcech je soudem prvního stupně krajský soud, v tom případě se lze odvolat k vrchnímu soudu. Postup řízení a rozhodování je obdobný jako ve výše uvedeném případě. Proti rozhodnutím odvolacích soudů je v některých případech připuštěno dovolání, o kterém rozhoduje Nejvyšší soud. Dovolací důvody jsou odlišné v řízení civilním a trestním.

Jak je zřejmé, organizace soudní moci a její fungování nejsou pro laika příliš přehledné. Totéž platí pro mnohdy nedůvodné rozdíly v jednotlivých typech řízení, nestejně používání pojmů apod. Před kterýmkoli soudem a v každém typu řízení však má každý právo na to, aby byly plně respektovány ústavní principy práva na soudní ochranu.

Pojem trestného činu

Trestní zákon definuje trestný čin tak, že za takový čin označuje jednání nebezpečné pro společnost, jehož znaky jsou uvedeny v zákoně (trestním zákoně), „Není trestu ani viny bez zákona“. Pouze ten, kdo beze zbytku naplní popis konkrétního trestného činu, může být uznán vinným a odsouzen, a pouze však k takovému trestu, který zákon stanoví. Musí být naplněny všechny zákonné znaky trestného činu. [25:322]

Pachatelem trestně odpovědným, zásadně může být pouze osoba fyzická, která je starší patnácti let. Není tedy rozhodující její rozumová vyspělost. Pro posuzování trestných činů mladistvých osob však existují zvláštní pravidla a postupy. Jednající musí být v době spáchání trestního činu přičetný.

Trestní řízení

Trestním řízením se rozumí zákonem upravený postup příslušných orgánů státu směřující k tomu, aby spáchané trestné činy byly objektivně zjištěny a aby jejich pachatelé byli spravedlivě potrestáni. V celém trestním řízení se promítají základní ústavní zásady a principy, kterými zejména jsou zásada presumpce nevinny, právo na obhajobu a na právní pomoc při obhajobě a zásada stíhání jen ze zákonných důvodů a způsobem, který stanoví zákon [příloha č. 1].

Trestní řízení má stupňovitou konstrukci [příloha č. 5] – od přípravného řízení až po řízení vykonávací. Samotné trestní stíhání vrcholí řízením před soudem. Cílem trestního řízení je také upevňování zákonnosti, předcházení a zamezování trestné činnosti, jakož i výchovné působení na občany. Řízení působí totiž nejen bezprostředně vůči osobám, proti kterým je vedeno nebo které se ho účastní, ale zprostředkovaně (např. prostřednictvím hromadných sdělovacích prostředků) má vliv i na širší veřejnost, pro kterou představuje odstrašující příklad.

První fází trestního řízení je řízení přípravné – podmínkou trestního stíhání tedy především je, že musí být především zřejmé, že byl spáchán trestný čin a musí být dostatečně odůvodněno podezření, že tento čin byl spáchán konkrétní osobou. Prvním krokem zpravidla je, že je někdo vyslechnut jako podezřelý ze spáchání trestného činu, a je s ním sepsán záznam o zahájení úkonů v trestním řízení. Ukáže-li se podezření jako důvodné, rozhodne policejní orgán o zahájení trestního stíhání této osoby jako obviněného. Rozhodnutí má formu usnesení, které musí splňovat náležitosti stanovené zákonem. Proti usnesení je přípustná stížnost, o které rozhoduje státní zástupce. Od tohoto okamžiku má osoba významná a neporušitelná práva.

Obviněný může být zadržen policejním orgánem a to jen pouze tehdy, že existuje zákonem stanovený důvod, pro který by měl být vzat do vazby, pokud by nebylo možné rozhodnutí o vazbě zajistit předem [příloha č. 3].

V přípravném řízení jsou prováděny důkazy potřebné k tomu, aby věc byla řádně objasněna. Kromě výpovědi obviněného slouží jako důkazní prostředek svědecké výpovědi. Povinnost svědčit je v zásadě všeobecná. Důkazními prostředky dále mohou být znalecké posudky, věcné a listinné důkazy, ohledání osoby a věci [příloha č. 4]. Před zahájením trestního stíhání mohou být jako důkazy prováděny pouze tzv. neodkladné a neopakovatelné úkony (výslech umírajícího, domovní prohlídka, odposlech, ohledání místa činu).

O méně závažných trestných činech, na které zákon stanoví nejvyšší možný trest tří let odnětí svobody a u kterých byl pachatel buď bezprostředně přistižen, nebo je zřejmé, že ho bude možné postavit do dvou týdnů před soud, se koná zkrácené přípravné řízení. Přípravné řízení může skončit těmito způsoby:

- V případě, že policejní orgán dojde k závěru, že je vyšetřování skončeno, postoupí spis s návrhem na podání obžaloby státnímu zástupci. Státní zástupce prověří, zda přípravné řízení proběhlo řádně, a pokud neshledá závady, pro které by mohl věc vrátit, podá obžalobu. V případě, že bylo prováděno zkrácené přípravné řízení, podá státní zástupce tzv. návrh na potrestání. Státní zástupce může rovněž rozhodnout, že se trestní stíhání zastavuje. Pokud státní zástupce dojde k závěru, že jednání obviněného by mělo být postiženo jako přestupek nebo jiný správní delikt, může rozhodnout o postoupení věci jinému orgánu. Trestní stíhání může být přerušeno (např. pro těžkou nemoc obviněného). U méně závažných trestných činů může státní zástupce ukončit trestní stíhání podmíněným zastavením. Zvláštním způsobem skončení stíhání je také narovnání. [25:348-349]

Nedošlo-li ke skončení trestního stíhání žádným z alternativních způsobů, a byla-li tedy podána obžaloba, musí soudce ve stanovené lhůtě nařídít hlavní líčení, nebo rozhodnout o tzv. předběžném projednání obžaloby.

V hlavním líčení mají obě strany, jak státní zástupce, tak i obžalovaný, již rovné postavení. Soudní jednání má charakter sporu těchto stran. Stranami v řízení mohou být také poškozené osoby a tzv. zúčastněné osoby [příloha č. 2]. Hlavní líčení končí závěrečnými řečmi, poslední slovo má obžalovaný. Po provedeném hlavním líčení vynese soud zpravidla rozsudek – odsuzující nebo zprošťující. Proti rozsudku může každá ze stran podat odvolání.

Zvláštní pravidla jsou stanovena pro trestní řízení, které se týká mladistvých, případně dětí mladších než 15 let. Podle zákona č. 218/2003 Sb., v soudnictví ve věcech mládeže, je u všech případů trestního stíhání těchto osob vyžadována úzká spolupráce s orgány sociálně – právní ochrany dětí a s osobami, které realizují probační programy.

Obviněná mladistvá osoba musí mít vždy obhájce, významná oprávnění v řízení mají také její zákonní zástupci. Obviněný může být vzat do vazby jen vyjímečně, základní doba trvání vazby činí dva měsíce, resp. šest měsíců u závažných provinění. O tyto doby může být vazba prodloužena, však pouze jednou v přípravném řízení a jednou v řízení před soudem. Zákon stanoví řadu prostředků, kterými může být vazba nahrazena. Jsou také stanovena přísná pravidla pro uvolňování informací, podle kterých by bylo možné mladistvého delikventa identifikovat dříve, než dojde k pravomocnému rozhodnutí ve věci. Věc zásadně nemůže být projednána soudem bez přítomnosti obviněné osoby (s výjimkou uprchlého). Odvolání může být orgánem sociálně – právní ochrany mládeže podáno i proti vůli obviněného. Zcela zvláštní pravidla jsou stanovena pro řízení o deliktech dětí mladších než 15 let (v tomto případě probíhá jednání podle pravidel občanského soudního řízení).

2.6 Postavení mladistvého v trestním řízení

Dítě v konfliktu se zákonem má právo na zacházení, které podporuje jeho smysl pro důstojnost a čest a bere ohled na jeho věk s cílem znovu - začlenění do společnosti. (článek 40, Úmluva o právech dítěte)

V civilizovaných zemích kontinentálního právního systému existují v podstatě dva stěžejní modely přístupu k delikventní mládeži. Ale v praxi je zřejmě v žádné právní úpravě nenalezneme v jejich čisté podobě, vzájemně se prolínají a doplňují, přičemž vždy jeden z nich převáží ten druhý. Jedná se o model justiční a sociálně - opatrovnícký.

- ***Justiční model*** – klade především důraz na řádné projednání trestní věci mladistvého ve formálním trestním řízení a jeho případné potrestání. Stěžejní je pro tento model vize projevu svobodné vůle pachatele trestný čin spáchat, přičemž si mohl racionálně vybrat, zda tak učiní či nikoli. Charakteristický je zejména

pro středoevropské právní systémy, zvláště pro Německo, Rakousko, ale i Českou republiku.

- ***Sociálně - opatrovnícký model*** – jde o propracovaný systém „služeb pro děti a mladistvé“, který je zaměřen především na jejich potřeby, výchovu a ochranu, přičemž ale nerozlišuje mezi mládeží delikventní a nedelikventní. Spouštěcím mechanismem kriminálního chování je dle tohoto modelu neuspokojení objektivních potřeb mladistvého (sociálně - ekonomických, ale i psychických), které však on sám nezavinil a tedy za ně nemůže. Společnost se cítí být za tento stav spoluodpovědná a jaksi povinna mu pomoci tyto nedostatky odstranit a pečovat o něho. Tradičně se tento model objevuje v trestním právu mládeže ve Francii a Polsku. [21:108]

Postavení mladistvého pachatele v Rakousku

Nový rakouský zákon o soudnictví nad mládeží nabyt účinnosti 1. 1. 1989. Zákon je pozitivně hodnocen a jeho vznik byl na rakouské poměry značně neobvyklý. Jeden z důvodů, který přispěl k tomuto hodnocení zákona, spočíval v tom, že mimosoudní narovnání činu, označované za jádro zákonného díla, bylo nejprve ověřováno experimentálně. [21:110]

Vzhledem ke skutečnosti, že český, německý i rakouský zákon týkající se soudnictví nad mládeží vychází z rakouského trestního zákona z roku 1852, najdeme ve všech třech obdobnou formulaci požadavku na mravní či rozumovou vyspělost pachatele ve spojení s dosažením stanovené věkové hranice.

Rakouští zákonodárci přistoupili novelou z roku 2001 ke snížení věkové hranice plné trestní odpovědnosti, a to z devatenácti na současných osmnáct let. Hranice trestní odpovědnosti mladých pachatelů je čtrnáct let, do třinácti let je dítě bez trestní odpovědnosti, od čtrnácti do sedmnácti let má mladistvý částečnou trestní odpovědnost, a od osmnácti let plnou trestní odpovědnost - existuje v právním řádu zcela bez problémů či snah o zvýšení.

Zmíněný zákon o soudu pro mladistvé pamatuje na použití celé řady alternativních trestů a opatření. Jako významná je vnímána zejména možnost mimosoudního vyrovnání

– **ATA**, mezi mladistvým pachatelem a jeho obětí. ATA může být provedeno pouze v případě, že podezřelý projeví připravenost ručit za čin a vyrovnat se s jeho následky. Účelem této alternativy je především zamezit vedlejším následkům spojeným s odsouzením a umožnit pachateli převzít podíl na řešení konfliktu, stejně jako svou odpovědnost za důsledky daného provinění. [21:125]

Zákon také zavádí do praxe předběžné zastavení trestního stíhání soudem, a to v konkrétním případě nejsou dány podmínky pro upuštění od trestního stíhání státním zástupcem, avšak vina mladistvého není závažná a není nutné mladistvého potrestat, aby se zdržel páchání dalších trestných činů. Zákonem jsou upraveny dvě formy předběžného zastavení trestního řízení:

- předběžné zastavení na zkušební dobu od jednoho do dvou let
- předběžné zastavení s podmínkou splnění jednoho nebo více úkolů.

Zákon dále stanoví případy, kdy bude pokračováno v trestním řízení:

- na žádost obviněného,
- nejsou-li splněny uložené úkoly, pokyny a při nerespektování pověřeného sociálního pracovníka
- po spáchání dalšího trestného činu obviněným.

Soud může také vyslovit tzv. „vinu s výhradou trestu“. Znamená to, že pachatel je sice uznán vinným, ale soud rozhodnutí o trestu odloží na určenou dobu a učiní ho později v závislosti na chování pachatele (v zásadě obdoba podmíněného odsouzení se zkušební dobou, avšak bez určení trestu).

Postavení mladistvého pachatele ve Spolkové republice Německo

V Německu existuje speciální zákon pro trestní soudnictví ve věcech mladistvých pachatelů trestných činů (Jugendgerichtsgesetz, dále též „JGG“) již od roku 1923 a ještě o rok dříve zde byl vydán zákon o péči o blaho mládeže a lze tedy konstatovat, že u našich sousedů má kořeny jak model trestně - právní, tak i sociálně – právní. [21:110]

V současnosti v Německu platí Jugendgerichtsgesetz z roku 1953, v aktuálním znění (zejména změn provedených novelou v roce 1990). Z hlediska věku německá právní úprava rozlišuje následující věkové stupně: děti do 14. roku, mladistvé ve věku

od 14 do 18 let, dospívající od 18 do 21 let a dospělé od 21 let výše. Osoby mladší 14 let nemohou být trestány, nejsou odpovědné z hlediska trestního práva. [21:111]

Dalším termínem, se kterým se můžeme v této problematice setkat, jsou „osoby dospívající“ (věková kategorie osmnáct až jednadvacet let), které soudy v praxi považují i nadále za mladistvé a často aplikují tuto právní úpravu také u těchto pachatelů. Mladiství jsou trestně odpovědní, JGG stanoví, že jejich trestní odpovědnost závisí na určitých schopnostech. Pokud mladistvý pachatel s ohledem na svůj mravní a duševní vývoj není natolik zralý, že nemůže pochopit bezprávnost činu a podle toho jednat, není trestně odpovědný. Podobně jako v našem zákoně o soudnictví ve věcech mládeže, který se v JGG inspiroval, je zde protiprávní čin mladistvého označován nikoli jako čin trestný, ale jako **provinění**. [21:111]

Reakce na provinění spáchané mladistvým definuje JGG jako:

- **výchovná opatření:** příkazy a zákazy návštěv různých zařízení či míst, výkon obecně prospěšných prací, dohled jiné osoby, vyrovnání se s poškozeným, kurzy „sociálních dovedností“, zamezení styku se závadovými osobami a ústavní výchova.
- **kárná opatření:** důtka, uložení určitých povinností, pobyt v nápravném zařízení – jedná se o jakýsi „přechod“ mezi výchovou a trestem, nezapisují se do trestního rejstříku.
- **trest odnětí svobody:** nepodmíněný, lze uložit minimálně na šest měsíců, maximálně na pět let a v případě spáchání zvláště závažného provinění až na deset let. Trest je vykonáván ve věznicích pro mladistvé. Ale stále častěji se uplatňují také podmíněné odklady výkonu trestu a podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.

Další možností řešení, které JGG nabízí, je neformální vyřízení trestní věci mladistvého pomocí odklonů od standardního trestního řízení, kterými jsou:

- **upuštění od trestního stíhání státním zástupcem:** za předpokladu, že neexistuje veřejný zájem na trestním stíhání mladistvého, jeho vina je nepatrná nebo mu bylo uloženo výchovné opatření, které postačuje k jeho nápravě.
- **zastavení trestního řízení soudcem po podání obžaloby a narovnání:** dohoda mezi poškozeným a mladistvým pachatelem o odstranění následků či škod, kterou

zprostředkuje buď sociální pracovník, nebo soudce před zahájením hlavního líčení.

Německé trestní právo pro mladistvé je od počátku tohoto století charakterizováno přesvědčením, že se mladiství pachatelé nesmí srovnávat s dospělými, musí se zásadně vychovávat a ne trestat.

Postavení mladistvého pachatele v Holandsku

„Judicial Youth Protection“ je zaměřena na osoby ve věku do 18 let, které se nacházejí v ohrožení či v nepříznivé životní situaci. Soudní ochrana mládeže zahrnuje i ustanovení civilněprávní povahy.

Trestněprávní ustanovení upravují zacházení s dětmi a mladistvými ve věku od dvanácti do osmnácti let, resp. 21 let. Ustanovení jsou řazena mezi obecná trestněprávní ustanovení, což tedy znamená, že Holandsko nemá samostatný zákon o trestním soudnictví nad mládeží. Trestní odpovědnost začíná dovršením 12. roku nezletilého. Holandsko se řadí mezi země s nejnižší věkovou hranicí určující počátek trestní odpovědnosti. Další věkovou kategorií je kategorie 16-ti až 18-ti letých. Soud je totiž oprávněn postupovat vůči těmto mladistvým podle obecných ustanovení trestního práva. [21:136]

Holandská právní úprava rozlišuje dva druhy trestněprávních sankcí – tresty a ochranná opatření. Podle ustanovení trestního práva mládeže lze činit rozhodnutí povahy trestající: důtka, peněžitý trest, trest zavření, umístění do výchovného zařízení pro mládež a rozhodnutí, jež tento prvek postrádají: ochranný dohled, ústavní výchova, umístění do zdravotního zařízení.

Trest zavření (detence) je označován jako zvláštní forma krátkodobé detence mladistvého pachatele, což je definice velmi přesná, neboť minimální doba detence činí čtyři hodiny, maximální pak čtrnáct dní.

Z ochranných opatření je na první místo řazen ochranný dohled. Opatření je ukládáno v případě, že soud neshledá žádný důvod pro uložení trestní sankce či jiného druhu ochranného opatření. Nařízením ochranného dohledu dojde k umístění mladistvého

pod dohled sociálního pracovníka. Další z ochranných opatření je umístění mladistvého do zdravotního zařízení a každé dva roky se provádí šetření, zda bylo toto opatření oprávněné.

V Holandsku funguje i sankce obecně prospěšných prací, je jím myšlen výkon neplacené práce ve prospěch společnosti. V současné platné právní úpravě je tato sankce zařazena mezi hlavní tresty a nachází se vzhledem ke své přísnosti mezi vysokým peněžitým trestem a trestem odnětí svobody. Soudce je oprávněn uložit tuto sankci jako náhradu za nepodmíněný trest odnětí svobody nepřesahující šest měsíců. Pokud nedojde k vykonání uložené práce, soudce uloží původní trest odnětí svobody na žádost státního zástupce.

Současný platný právní stav dovoluje u mladistvých pachatelů nařídit výkon určité práce v rámci odsouzení k alternativní sankci spočívající v zapojení mladistvého do výcvikového programu – training program.

HALT – Diverzní program pro mladistvé, nabízí mladistvým pachatelům drobné kriminality možnost vyhnout se trestnímu stíhání ze předpokladu, že opraví poškozený objekt, nahradí a uhradí způsobenou škodu, popř. uklidí či odstraní nápisy z veřejných budov – graffiti. V podstatě je vykonání práce delikventem alternativou trestního stíhání. Program je zaměřen na mladistvé pachatele méně závažné trestné činnosti, jde o věkovou skupinu osob od 12 do 18 let. [21:144]

Holandský soudní systém je bližší modelu sociálně - opatrovnického, model více pečuje o zájmy a potřeby mladistvých, soudní systém je těsně napojen na všeobecný systém služeb, ambulantní a ústavní.

Postavení mladistvého pachatele v trestním právu v ČR

Zlomovým bodem naší historie v problematice trestání delikventní mládeže bylo v roce 1931 přijetí zákona číslo 48/1931 Sb., o trestním soudnictví nad mládeží, který se opíral o obdobné zásady jako Rakouský trestní zákoník z roku 1852 a trestní řád z roku 1873, platné na našem území. Cílem tohoto zákona tedy rozhodně nebyla v první řadě snaha mladistvého trestat, ale především jej chránit před škodlivými vlivy ohrožujícími

jeho další vývoj a vychovávat jej. Zákon o trestním soudnictví nad mládeží byl také zákonem speciálním k obecnému platnému trestnímu právu a upravoval jak trestní právo hmotné, tak i trestní právo procesní. [3:10]

Přijetím trestního zákona číslo 86/1950 Sb. byl zákon o trestním soudnictví nad mládeží bez náhrady zrušen. To znamenalo nutnost zapracování trestněprávních norem týkajících se problematiky kriminality mládeže a její procesní úpravy do obecných trestněprávních předpisů. V důsledku zrušení zákona o trestním soudnictví nad mládeží musely být také zrušeny i specializované soudy mládeže a další instituty, které tento zákon upravoval. Spodní hranicí pro vznik trestní odpovědnosti se stal věk patnácti let. Trestní odpovědnost mladistvého nastala po spáchání činu bez ohledu na jeho mravní a rozumovou vyspělost, pochopitelně za splnění podmínek pro její vznik, tj. příčetnosti a prostého dosažení věku patnácti let.

Ani následující právní úprava této problematiky, kterou obsahovaly trestní zákon - zákon číslo 140/1961 Sb. a trestní řád - zákon číslo 141/1961 Sb., nepřinesla žádné velké změny oproti stávajícímu stavu z let padesátých. Naopak, byla zrušena i možnost soudce z taxativně vymezených důvodů upustit od potrestání a také možnost prokurátora zastavit trestní stíhání mladistvého z totožných důvodů, které trestní zákon číslo 86/1950 Sb., ještě připouštěl. Zásadním impulsem pro reformu v oblasti trestního práva se staly až události roku 1989 a následující změna politického režimu v zemi, po kterých zde byla nutnost úpravy zániku určitých druhů trestných činů a zároveň postihu nových forem kriminality. Tyto potřeby byly realizovány v podobě novel trestních kodexů z počátku devadesátých let – novela trestního zákona č. 175/1990 Sb., a novela trestního řádu č. 178/1990 Sb. [3:11]

Dalším krokem ve věci mládeže, bylo v červnu 2003 přijetí zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů. Tento zákon nabyl účinnosti dnem 1. 1. 2004, a tím se až po téměř neuvěřitelných padesáti čtyřech letech opět vrátila na území České republiky specializovaná právní úprava trestní problematiky a soudnictví nad mládeží.

Zvláštností zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže je, že jestliže mladistvý spáchá čin, který je popsán jako

trestný s malým stupněm nebezpečnosti pro společnost, není uznán za trestný čin právě proto, že byl spáchán mladistvým. Trest v případě mladistvého má vést k jeho výchově v dobrého občana, a přitom je brán ohled na rodinné poměry, ze kterých mladistvý pachatel pochází. Mladistvému může soud uložit tyto tresty:

- obecně prospěšné práce
- propadnutí věci
- vyhoštění
- peněžitý trest, je-li výdělečně činný
- trest zákazu činnosti, může soud uložit jen, jestli to nebrání v přípravě na budoucí povolání mladistvého, může být uložen maximálně na 5 let.
- trest odnětí svobody, u mladistvých se sazby odnětí svobody snižují na polovinu. Horní hranice však nesmí přesáhnout 5 let a dolní hranice je 1 rok.
- v případě výjimečného trestu může soud uložit trest na 5-10 let. Tento trest může být uložen také mladistvému, který byl v době spáchání trestného činu voják za branné pohotovosti státu, nebo za bojové situace.

Trest odnětí svobody je u mladistvých vykonáván ve zvláštních věznicích, nebo odděleních pro mladistvé. Při podmíněčném odsouzení může být stanovena zkušební doba 1-3 roky. V případě, že zasáhne do 20 roku života, může být prodloužena, ne však o více než 2 roky. Soud může mladistvému uložit také ochrannou výchovu v případě, že:

- o výchovu mladistvého není náležitě postaráno
- dosavadní výchova mladistvého byla zanedbávána
- vyžaduje to prostředí, ve kterém mladistvý žije.

Ochrannou výchovu vykonávají zvláštní zařízení, nebo léčebný ústav, musí zde být zajištěno pedagogické vedení k zabezpečení přípravy chovance na budoucí povolání. Ochranná výchova trvá do 18 let, může být prodloužena do 19. Za předpokladu úspěšné převýchovy může být chovanec umístěn podmíněčně mimo, výchovné zařízení, i když nepominuly okolnosti, kvůli kterým byla ochranná výchova uložena.

Ochranná výchova může být zrušena v případě, že okolnosti pominuly ještě před započítáním této výchovy. Ochranná výchova může být také uložena osobě mladší 15 let a starší 12 let, jestliže spáchal čin, který je uznán trestním zákonem za trestný, nebo je to nutné k zajištění řádné výchovy.

LATA – program Laskavá alternativa trestaných adolescentů, který je v České republice realizován od poloviny 90. let. Tento program je postaven na práci dobrovolníka s klientem – mladistvým pachatelem. Klienti jsou vybíráni z řad pachatelů méně závažné trestné činnosti (drobné krádeže, sprayerství apod.). Dobrovolníci jsou především studenti vysokých škol s humanitním zaměřením. Princip programu spočívá v tom, že dvojice dobrovolník – klient se věnují společným akcím a zájmům, nikdo jim přesně nepředepisuje, co mají dělat. Ve společně tráveném volném čase se věnují sportu, procházkám, kulturním návštěvám (kino, divadlo), společně hledají pro klienta práci apod. Doba, kterou spolu tráví je předepsaná na šest měsíců, ale samozřejmě se to může protáhnout i na delší dobu. [14:140]

Postavení mladistvého pachatele na Slovensku

Slovenská právní úprava, neobsahuje samostatnou normu, jež by problematiku trestné činnosti mládeže upravovala. Pro trestní stíhání mladistvých stanovuje odchylky proti všeobecně platným zásadám pro stíhání dospělých pachatelů, přičemž jednotlivá ustanovení jsou motivovaná obnovujícími (restorativními) účinky trestního práva, neboť se klade důraz na vyváženou spravedlivou reakci společnosti na trestný čin mladistvého a vyvozuje z něho důsledky nejen pro něj samotného, ale i pro řešení problémů zúčastněných osob a skupin spojených s trestným činem. [10:460]

Věková hranice trestní odpovědnosti je na Slovensku stanovena na čtrnáctý rok věku; osoby mladší tedy nejsou trestně odpovědné. Pokud osoba mladší 14 let spáchá čin, který by v případě jeho spáchání osobou starší, byl trestným činem (čin jinak trestný), je možno na tento čin reagovat pouze cestou občanskoprávní (stejně jako v naší republice). Těmto jedincům je možné uložit ochrannou výchovu.

Přestože trestní zákon spojuje vznik trestní odpovědnosti se čtrnáctým rokem věku, v případě čtrnáctiletého pachatele, který nedovrší patnáctý rok věku a jeho rozumová a mravní vyspělost je nedostatečná pro to, aby mohl rozpoznat protiprávnost spáchaného činu, nebo ovládnout své jednání, není ani on za tento čin trestně odpovědný. Odborná literatura [10:463] v tomto případě hovoří o tzv. „podmíněné přičetnosti“, která závisí na dosažení určitého stupně intelektuálního a mravního vývoje mladistvého v době spáchání činu.

Obdobně jako u nás je ve slovenské právní úpravě pojímán materiální korektiv – společenská nebezpečnost činu u mladistvého musí být vyšší než malá. Účel sankcí ukládaných mladistvým je stejně, jako v naší právní úpravě, směřován především k výchově mladistvého, dále má předcházet opětovnému páchání trestné činnosti, chránit společnost a vést k obnovení narušených vztahů. Mladistvým pachatelům jsou ukládány sankce v podobě:

- ochranné výchovy,
- výchovných opatření (výchovných povinnosti a omezení a napomenutí s výstrahou),
- trestů.

Z trestů je možné uložit mladistvým pouze trest povinné práce, peněžitý trest, trest propadnutí věci, trest zákazu činnosti, trest vyhoštění a trest odnětí svobody. Stejně jako v naší právní úpravě, je zde vycházeno z koncepce, že trest je mladistvým třeba ukládat jako zcela krajní prostředek, a za situace, kdy není možné nápravy mladistvého dosáhnout jiným způsobem. Zákon preferuje ukládání trestů nespojených s odnětím svobody.

Systém ukládání sankcí a trestů osobám mladistvým odpovídá naší právní úpravě s výjimkou, že ochrannou výchovu je po novele možné uložit i osobě mladší 15 let, která se měla dopustit činu, který by v případě spáchání trestně odpovědnou osobou byl trestným činem sexuálního zneužívání dle § 201 trestného zákona. Mladistvý je trestně odpovědný od 14 let, legální sexuální styk však může mít až od 15 let. Obdobně jako v naší právní úpravě je rovněž upraveno upuštění od potrestání i promlčení trestního stíhání.

Z výchovných opatření jsou zde zařazeny pouze výchovné povinnosti a omezení, která v souhrnu odpovídají našim výchovným povinnostem a částečně i omezením a pak napomenutí s výstrahou, které zcela doslovně odpovídá našemu ustanovení o napomenutí, ale již neobsahuje možnost přenechat postižení mladistvého jeho zákonnému zástupci či škole, případně výchovnému zařízení. Jiná výchovná opatření jako např. probační program slovenská právní úprava nezná.

Obecně lze tedy shrnout, že slovenská hmotně-právní úprava zacházení s mladistvými pachateli je obdobná našemu. Ale nedosahuje jeho šíře a neobsahuje

všechny pokrokové instituty a na rozdíl od naší právní úpravy zde již došlo ke snížení věkové hranice trestní odpovědnosti na čtrnáct let.

Postavení mladistvého pachatele ve Francii

Francouzská právní terminologie nerozlišuje mezi jednotlivými věkovými kategoriemi pachatelů od 18 let a používá jednotného termínu „mineurs“ (nezletilí). Jsou tím míněni nezletilí, kteří v době činu nedosáhli osmnácti let svého věku. Nezletilí do 12 let - dítě je bez trestní odpovědnosti, ve věku od 13 do 17 let - mladistvý a má částečnou trestní odpovědnost a od 18 let jsou plně trestně odpovědní. [24:1]

Nezletilí, kterým se klade za vinu, že spáchali trestný čin, který je kvalifikován jako zločin nebo přečin, nejsou souzeni obecnými trestními soudy, ale podléhají pouze soudům pro nezletilé nebo porotním soudům pro nezletilé.

Specializované soudy pro mládež vznikly ve Francii již v roce 1945. Současně s těmito soudy vznikla i instituce, která má na starosti soudní ochranu mladistvých - Protection judiciaire de la jeunesse - PJJ. Její pravomoc a okruh působnosti bychom mohli přirovnat k činnosti české Probační a mediační službě. PJJ dohlíží na přípravu rozhodnutí o případném potrestání, zajišťuje výkon rozhodnutí s následnou kontrolou. PJJ tak má na starosti téměř všechna opatření výchovné ale i trestní povahy.

Ve francouzské legislativě není stanovena hranice trestní odpovědnosti u mladistvých. Kritériem pro posouzení, zda bude jedinec stíhán, je jeho duševní a mravní vyspělost a také charakter trestné činnosti. Nicméně má se za to, že děti mladší 8 let nejsou schopny pochopit, že porušily zákon. Současně platí, že děti mladší 13 let nemohou být obviněny z trestného činu, bez ohledu na jeho závažnost. Nicméně dětem starším 10 let mohou být ukládány výchovné sankce.

Sankce zákon dělí na výchovné a trestní, přičemž stanoví, že sankce výchovné mají vždy přednost a použití trestních sankcí je omezeno pouze na případy, kdy výchovné sankce nejsou efektivní vzhledem k osobě pachatele. [7:26]

Zákon umožňuje vyřešit trestní věc i bez soudního rozsudku a to některým z odklonů. Jde o možnost podmíněného zastavení trestního stíhání, mediaci s možností mimosoudního

narovnání, napomenutí s povinností uhradit vzniklou škodu nebo podmíněné zastavení stíhání s podmínkou obsahující povinnost absolvovat některý ze sociálních výcviků, léčení apod. Jestliže rozhodnutí státního zástupce nevedou ke kýženému výsledku, mladistvý povinnosti porušuje nebo se dopouští další trestné činnosti, je v trestním stíhání pokračováno a věc je předána soudu. [7:26]

3. PRÁVNÍ SYSTÉM ANGLOAMERICKÝ

Byl vytvořen v Anglii a zahrnuje téměř všechny anglicky mluvící země. Je typický pro území Spojeného království Velké Británie a Severního Irska a pro bývalé a současné kolonie, respektive státy Britského společenství národů (např. Kanada, Nový Zéland, Austrálie, Indie). Je také základem systému práva v USA. [8:43]

Angloamerický právní systém si stále zachovává svá specifika, v rámci Evropy je však Velká Británie, jakožto členský stát Evropských společenství, nesporně ovlivňována právem komunitárním, ve kterém, i když je do jisté míry syntézou obou velkých právních systémů, spíše převažují prvky systému kontinentálního. Je tedy například pro anglické právo závazná řada pramenů psaného práva (zejména Smlouva ES a nařízení). Vliv na strukturu právních pramenů má zajisté také povinnost používání komunitárních směrnic vyplývající z evropského práva, které kladou důraz na harmonizaci právních řádů členských států.

Angloamerický právní systém bývá charakterizován jako systém soudcovského práva. Přesnější však je charakterizovat jej tím, že v něm má soudce zvláštní postavení, které spočívá v tom, že na rozdíl od panujícího pojetí kontinentálního práva nejen právo nalézá, ale i právo tvoří. K takovému postavení soudce odpovídá i právní myšlení v angloamerickém právním systému. V systému však kromě práva soudcovského existují i jiné prameny práva, zejména právo zákonné (psané), které stále nabývá na významu. [8:165]

3.1 *Historický exkurz*

Angloamerický právní systém vznikl v Anglii a byl původně nazýván systémem *common law* (někdy se tak stále nazývá, terminologie není v této věci zcela jednotná), i když toto označení není zcela přesné, jelikož *common law* je pouze částí tohoto systému. V geografickém rámci britských ostrovů platí anglické právo na území Anglie a Walesu a s menšími odchylkami v Severním Irsku. Výjimkou je Skotsko, jehož právní systém je specifický a oproti právu anglickému vykazuje větší rozdíly. [8:163]

Prostřednictvím kolonizace se anglický právní systém rozšířil do celé někdejší britské koloniální říše, kde se v převážné většině udržel s různými modifikacemi dodnes. Nejvýznamnější z bývalých britských území, na němž se anglické právo dodnes uplatňuje, jsou Spojené státy americké, kde se však právní systém od původního práva anglického značně odchýlil. V důsledku existence tohoto významného specifického systému, jehož základy spočívají v právu anglickém, je systém common law v dnešní době nazýván systémem angloamerickým, v jehož názvu je akcentován význam práva USA. Právo anglické a právo USA tvoří dva podsystémy celku nazývaného angloamerický právní systém.

Historickým mezníkem pro vznik vlastního anglického práva se stal rok 1066, kdy zemi dobyl normanský vévoda Vilém, později zvaný Dobyvatel. Dobytím Anglie Normany končí anglosaské období (po římské okupaci Britských ostrovů následovalo v letech 449 – 1066 n. l. tzv. anglosaské období charakterizované nadvládou germánských kmenů, zejména Anglů, Sasů a Jutů) a začíná období vlastního anglického feudálního státu a práva. Dochází tak k úpadku anglosaského práva a ke vzniku tzv. práva obecného (*common law*). [9:19]

Základním cílem královské moci se po roce 1066 stalo zavedení jednotné právní soustavy v celé zemi, díky tomu se začaly formulovat základní zásady obecného práva. Toto právo vzniklo na základě spojení anglosaských a normanských právních obyčejů a královských soudních rozhodnutí. Rozhodnutí, která byla vynesena vyšším soudem se stávala závaznými pro soudy nižší projednávající analogický případ, fungovala jako precedens. [9:19]

3.2 Základní subsystémy

Na rozdíl od právního systému kontinentálního je angloamerický právní systém méně členitý. Jedním z hlavních důvodů je, že zatímco právo kontinentální se vyvíjelo spontánněji a bylo často přejímáno dobrovolně, ač ne vždy zcela důsledně, systém anglického práva byl v nových koloniích zaváděn autoritativně v celém svém rozsahu. Přesto lze i v právním systému angloamerickém vysledovat několik podsystémů. K jeho rozčleňování došlo po osamostatnění britských závislých území, tj. pokud jde o USA,

koncem 18. století, a pokud jde o ostatní, dekolonizací po druhé světové válce. Angloamerický právní systém lze členit zejména na následující okruhy - podsystémy [12:164]:

- anglický,
- americký (USA),
- kanadský,
- australský,
- novozélandský,
- indický,
- právní systémy ostatních států vzniklých dekolonizací.

Specifické znaky anglického práva

Základem práva v Anglii je common law, zvykové právo, jehož vznik je datován do 12. století, kdy existoval systém cestujících soudců. Kteří řešili těžké zločiny jménem krále. Postupně se pravomoc cestujících soudců rozšířila na úkor místních soudů ve snaze o upevnění centrální moci. Tito cestující soudci vybírali nejlepší právní obyčeje, vytvářeli jejich sbírky a aplikovali je na spory v ostatních hrabstvích, vytvářeli základ common law. [9:20]

Anglickým právem nazýváme právní systém ustálený v Anglii a ve Walesu, ovlivňuje v té či oné míře podobu práva ve všech bývalých i přítomných zemích Britského společenství národů, respektive v zemích s nepochybnou anglickou tradicí – USA, Austrálie, Kanada, Indie. [9:19]

Specifické znaky práva USA

Základem práva USA je anglické *common law* modifikované v podmínkách historického vývoje severní části amerického kontinentu. Toto území osidlují angličtí kolonisté a tak užívají právo své mateřské země, které je postupně přizpůsobované potřebám procesu osidlování nových území. Tak dochází k tomu, že právní řád přijatý 13 státy při vyhlášení Deklarace nezávislosti (1776) a Ústavy (1787), již nebyl anglickým právem, nýbrž autonomním svébytným systémem, v němž kromě anglického *common law* zřetelně působily i prvky soudních rozhodnutí z koloniálního období, jakož i místní zvyklosti různého, zejména pak náboženského charakteru. [9:21]

Specifické znaky práva kanadského

Kanada se rozkládá na většině severní části Severní Ameriky, je druhou největší země světa, větší je v celkové rozloze jen Rusko. Kanada je o málo větší než Spojené státy a Čína, má dva úřední jazyky, angličtinu a francouzštinu. Skládá se z deseti provincií a tří teritorií velmi rozdílných velikostí. Kanada používá federální systém, ve kterém Ústava uděluje zákonodárnou a výkonnou moc dvěma úrovním orgánů, z nichž každý je suverénní ve své sféře vlivu. Federální vláda má působnost pro celou Kanadu a každá provincie a teritorium má svoje orgány.

Kanada je konstituční monarchií, federálním státem a parlamentní demokracií. Alžběta II. královna Anglie, je rovněž královnou Kanady. Ve skutečnosti je však osobní moc monarchy omezena. V současnosti funkce monarchy jsou především ceremoniální a nestraničné. Kanada je tedy konstituční monarchií: královna panuje, ale nevládne. Ústava zakotvuje v Kanadě federální systém vlády, pravomoc přijímat zákony je rozdělena mezi Parlament Kanady a zákonodárné sbory provincií. Kořeny kanadského parlamentního systému jsou v Británii. V souladu s tradicemi uplatňovanými britským Parlamentem se kanadský Parlament skládá z královny, která je zastoupena Generálním guvernérem, Senátu a Dolní sněmovny.

Kanadské právo je unikátní zejména proto, že se na daném území vlivem osídlování uplatnil jak kontinentální, tak i angloamerický právní systém. Kontinentální právní systém si udržela kanadská provincie Québec a ve zbývajících částech kanadského území byl uplatňován klasický anglický systém práva. [9:102]

3.3 *Koncepce práva*

Angloamerická koncepce právního státu je vyjádřením nejen formálního principu stanovujícího, že veškeré zasahování orgánů státu do života občanů a společnosti se může realizovat pouze v souladu s právem, ale výrazně i ideje minimálního státu a požadavku na demokratický způsob vlády a určitý materiální obsah práva. [6:96]

Angloamerická doktrína právního státu se vytvářela v atmosféře odlišné právní kultury a rozdílného vývoje politického systému. Při jejím formování sehrál významnou

roli zejména angloamerický liberalismus, zdůvodňující liberálně chápaný ideál svobody a minimálního státu. Významné místo v ní oproti kontinentálnímu státu přináležejí soudům a soudcovské tvorbě práva jako protipólu centralizace a absolutizace státní moci. [6:96]

Anglické právo není založeno na dualismu práva veřejného a soukromého. Nezná dokonce ani třídění práva na jednotlivá právní odvětví tak, jak je obvyklé v právu kontinentálním. Jeho třídění je odlišné, i když některá právní odvětví svým názvem a někdy i obsahem právu kontinentálnímu odpovídají. Velmi důležité je tzv. *public law*, do nějž spadá právo ústavní a právo správní. Zde se musí podotknout, že Velká Británie, jako jeden z mála států, nemá fakticky psanou ústavu, ale ústavní právo je založeno na tradicích a obyčejích.

Anglická koncepce právního státu byla od svého vzniku úzce spojena se zdůrazněním role nezávislého soudce, který nejenom ve svém rozhodování poskytuje ochranu právům, stanoví povinnosti a ukládá právní sankce, ale podílí se i na tvorbě práva a přezkoumává zákonnost postupu státních orgánů. Tento významně procesně právní znak právního státu našel své vyjádření v doktríně „Due Process of Law“ vyjadřující právo na spravedlivý (řádný) proces, respektive právo na zachování řádného zákonného postupu. [6:97]

Základní myšlenky angloamerického právního státu lze vyjádřit těmito zásadami:

- nikdo nemůže být zbaven života, svobody nebo majetku, pokud neporušil právní normu a tato skutečnost nebyla kvalifikována v řádném soudním procesu,
- nikdo nemůže být postaven nad zákon, nad zákonem nestojí státní moc. Každý člověk je vždy subjektem práva a právní stát je vládou práva, nikoliv lidí. [6:98]

3.4 Prameny práva a právní normy

Původní prameny anglického práva lze třídit následovně:

- právo soudcovské,
- právo zákonné,
- právní obyčej,
- právní literatura.

Právo soudcovské

Právo soudcovské patří mezi základní právní prameny anglického práva, mající formu závazných soudních precedentů, které se rozlišuje na *common law* a *equity*. Common law (obecné právo) dostalo svůj název podle role, kterou plnilo, tj. jako právo společné a obecné pro celou zemi mělo nahradit právní řády partikulární, zavedené germánskými kmeny. Common law bylo právem, které aplikovaly královské soudy, a to pouze na základě tzv. *writů* (obdoba žaloby), jež však byly upraveny jen pro taxativně vyjmenovaný rozsah případů. [12:165]

Postupně se začaly objevovat spory, pro které příslušné writy neexistovaly a lidé se v takových případech začali obracet přímo na krále, který svěřoval rozhodování takových to rozepří lordu vysokému kancléři, který je rozhodoval podle „spravedlnosti“ – equity. Později se pro rozhodování podle equity vytvořily soudy odlišné od soudů královských – soudy kancléřské. Vztah equity a common law byl vyjádřen zásadou, že *equity* sleduje právo, tj. *common law*, což mělo vyjádřit, že rozhodování podle equity nikdy nejde proti common law, nýbrž jej doplňuje. Důležitým rozdílem mezi equity a common law je v tom, že na rozhodnutí podle equity, nemá stěžovatel právní nárok.

Právo zákonné

Právo zákonné (psané) je svým charakterem nejbližší kontinentálnímu právnímu systému. Je ovšem třeba dodat, že v anglickém resp. americkém způsobu právního myšlení je psaná právní norma chápána do značné míry jinak než v právním myšlení kontinentálním. V angloamerické oblasti je psaná právní norma chápána spíše jako určitý základ soudcovské normotvorby a zákon, který pro to zpravidla ponechává dosti značný prostor, je dotvářen soudcovským rozhodováním, které má v praxi větší váhu než psané právo samo.[12:165] Ačkoliv v angloamerickém systému práva existuje právo zákonné, jeho pojetí je poněkud odlišné než v systému kontinentálním. V angloamerické právní oblasti je psaná právní norma chápána spíše jako podklad pro soudní rozhodnutí.

Právo obyčejové

Ve Velké Británii mají stále svou úlohu i právní obyčeje, i když do značné míry jen teoreticky. Obyčejové právo bylo postupem času nahrazeno jinou formou nepsaného práva. Původní obyčejové právo se postupně změnilo v právo zvykové, založené

na doktríně setrvat při rozhodnutí, z níž vyplývá závaznost jednotlivých soudcovských rozhodnutí. Právní obyčej je ovšem i dodnes uznáván, nicméně jako méně významný a vyjimečně uplatňovaný pramen práva a to ve dvou podobách:

- obecné obyčeje říše, které dnes většinou platí již jen v oblasti práva ústavního, jinak bylo většinou pohlceno common law,
- místní obyčeje, které jsou pramenem práva za podmínky, že se odchyľují od common law, ale neodporují jeho duchu, a dále, že byly zachovávány již r. 1189.

Je jasné, že pozitivní důkaz této naposled zmíněné skutečnosti je prakticky nemožný. Proto se předpokládá, že dokázaný obyčej byl zachován již r. 1189, ledaže je notorické, že tomu tak být nemohlo, anebo byl dokázán opak. Význam obyčejů je nepatrný.

Právní literatura

Právní literatura se považuje za pramen práva, jen pokud jde o některá věhlasná díla poměrně dávné minulosti. Jedná se zejména o „*De Legibus*“ od Ranulfa de Glanvill (konec 12. století), Bractonovo dílo „*De Legibus et Consuetudinibus Anglie*“ (polovina 13. století), „*The Institutes*“ od Sira Edwarda Cokea (17. století) a Blackstoneovy „*Commentaries*“ (1765). Současná právní literatura povahu pramene práva v žádném případě nemá. [12:166-167]

Co bylo výše napsáno o pramenech práva, platí v podstatě jen pro oblast Spojeného království, zejména právo USA se značně odlišuje. V americkém právu nejsou jako právní prameny uznávány obyčeje a právní literatura. Je zcela zřejmé, že z důvodu historicky poměrně krátké existence tohoto státního útvaru, žádné dávné obyčeje ani literární díla nemohou být k dispozici. Za prameny práva se tedy v USA uznávají pouze právo soudcovské a zákonné, rozdělení soudcovského práva na common law a equity se tu neuplatní.

Nejzávažnější rozdíl anglického a amerického práva spočívá v uspořádání USA jakožto federálního státu. Právo se tvoří na dvou úrovních s rozdělením pravomocí. Jak na úrovni jednotlivých států, tak i na úrovni federace. K unifikaci práva jednotlivých států přispívá sbírka pravidel common law, která, i když postrádá autoritativní povahu, má značnou faktickou sílu. Právo USA se liší od anglického práva ještě v jednom velmi

podstatném aspektu, a to sice v tom, že zákonné právo zde má značně větší význam a naopak závaznost precedentů je menší než v Anglii.

3.5 Moc soudní

Původ koncepce nezávislého soudnictví má své místo v Anglii a dodnes je v anglickém právu tento atribut pro soudnictví, podobně jako v evropském právním systému, příznačný. Princip nezávislosti soudnictví a dělby moci byl z Anglie přenesen i do Spojených států, kde bylo roku 1787 soudnictví jako nezávislé zakotveno i v Ústavě USA. Základní principy fungování soudnictví se v Anglii a USA shodují. Je nutno podotknout, že základ myšlenky ústavního soudnictví pochází z Anglie, kde se na přelomu 16. a 17. století vyvinul názor, že anglické soudy jsou oprávněny rozhodovat, zda parlamentní zákon je či není „po právu“, tj. v podstatě v souladu s (nepísanou) ústavou.

Soudní systém v Anglii je pokládán za součást systému vzájemných kontrol v politickém a státním mechanismu. Tato úloha soudů se projevuje zejména v ochraně základních práv občanů, tvorbou práva a soudní kontrolou právních norem. Britské soudnictví se liší od evropského tím, že se opírá o jiný systém práva. Je to otevřený systém práva, jehož základ dodnes tvoří především právo tvořené soudy formou precedentů. [17:200]

Anglický soudce neměří právo, zjišťuje pouze, že bylo špatně chápáno. Pak starý precedens zpřísní, nebo doplní tak, aby rozhodnutí sporu bylo rozumné. Pro soudce platí povinnost řídit se precedenty s tím, že je podle konkrétní potřeby doplňuje a upřesňuje – tedy právo přizpůsobuje současné potřebě a tak se může stát, že k rozhodnutí soudu týkajícímu se letecké dopravy, je použit precedent ze 14. století. [17:200]

Jelikož zejména anglické soudy stále rozhodují převážně na základě precedentů, bude vhodné popsat mechanismus precedenčního působení soudních rozhodnutí. Podstatou precedentu je to, že rozsudek soudu se stává, pokud jde o právní názor v něm vyslovený, závazným pro obdobné případy v budoucnosti, a tím se stává pramenem

práva.

Původně bylo v Anglii mnoho druhů vyšších soudů. Judicature acts (zákony o soudnictví) z roku 1873 a 1875 sjednotily soudní organizaci tak, že je poměrně jednoduchá. Anglické soudy je možné rozdělit do dvou skupin: na vyšší a nižší. Ve skutečnosti existuje pouze jeden vyšší soud, nad kterým stojí už jen Sněmovna lordů. Skupina nižších soudů je početnější, platí zde princip územní příslušnosti a liší se také podle působnosti ve věcech občanskoprávních nebo trestně právních.

Jediný nejvyšší soud se nazývá Nejvyšší soudní dvůr a tvoří ho dva stupně s 54 soudci. Prvním stupněm je Vysoký soudní dvůr členící se na tři kolegia, a to kolegium Královniny lavice, kolegium Kancléře, kolegium Testamentů, rozvodu a admirality. Proti rozsudkům jednotlivých kolegií je možné se odvolat k soudu, který je druhým stupněm Nejvyššího soudního dvora. Je to Odvolací soudní dvůr. V čele sboru soudců Vysokého soudního dvora stojí předseda a má jen 43 soudců. Odvolacímu soudnímu dvoru předsedá Master of the Rolls a má pouze 11 soudců. Pro odvolání ve věcech trestních byl v roce 1907 zřízen Court of Criminal Appeal, ale reformací z roku 1966 byl začleněn do Odvolacího soudního dvora jen jako Trestní komora. [17:201]

Nejvyšší soudní dvůr má neomezenou soudní pravomoc, jak věcnou, tak osobní. Působí jako první instance i jako soud odvolací ve věcech občanských, trestních i administrativně-správních. Jeho kompetence se vztahuje na celou Anglii a na všechny případy, které mohou být předmětem anglického soudního řízení. Nejvyšší soudní dvůr má sídlo v Londýně a podle staré tradice zajíždí někteří soudci z kolegia Královniny lavice pravidelně 3x až 4x ročně do určitých anglických měst a konají tam soudní zasedání. Soudí občanské i trestní věci. Tyto „cestující porotní soudy“ posléze nemohly všechno zvládnout a tak byly ve velkých městech vytvořeny stále soudy přiřčené ke Královnině lavici. Jsou to Ústřední trestní soudní dvůr v Londýně, Korunní soudní dvůr v Liverpoolu a v Manchesteru (r. 1956). Z bývalých Vyšších soudů (před r. 1863 – 1867) se zachovaly dva (vyjimka potvrzuje pravidlo), a to v Durhamu a Lancasterském vévodství. Mají stejnou působnost jako kolegium kancléře Nejvyššího soudního dvora v Londýně a proti jejich rozsudkům je možné se odvolat k Odvolacímu soudnímu dvoru.

Všechny spory se zásadně řeší u Nejvyššího soudního dvora v Londýně, ale řízení může být zahájeno v některém ze 117 anglických měst, kde je zřízen District Registry Nejvyššího soudního dvora. Přípravné řízení může proběhnout tam, ale veřejné přeličení ukončení rozhodnutím soudu, se výlučně koná v Londýně.

Bylo již uvedeno, že Nejvyšší soudní dvůr má univerzální kompetenci, ale nevykonává ji v plném rozsahu, není to vlastně ani možné, poněvadž by byl neúnosně přetížen. Ve značném počtu případů se neujímá své pravomoci a odkazuje sporné strany k nižším soudům. Vyhrazuje si jen právo kontroly nad jejich rozhodováním. [17:202] Organizace nižších soudů se liší podle toho, zda se jedná v jurisdikci občanskoprávní, trestněprávní. V trestněprávních věcech působí nižší soudy, jako jsou smírčí soudy, čtvrtletní soudy, porotní soudy s jedním soudcem z kolegia Královny lavice.

Menší delikty náleží do kompetence smírčích soudů, kterých je asi tisíc v Anglii a Walesu. Smírčí soudci jsou muži i ženy, kterým vláda udělila tuto hodnost, a složili přísahu. K výkonu této funkce zákon nevyžaduje právní kvalifikaci. V roce 1965 jich bylo v Anglii asi 18 600. Smírčí soudci mohou soudit v obvodu, nebo v sídle soudu, většinou soudí ve dvoučlenném senátu. Jsou však určité delikty, které může soudit samosoudce. V aplikaci trestního práva pomáhá smírčímu soudci Clerk, který je obvykle místním právním poradcem a současně je i zapisovatelem. Ve větších městech, kde je vyšší zločinnost, jsou smírčí soudci nahrazováni soudci z povolání.

Závažnější delikty jsou souzeny v dvouetapovém řízení. V první etapě je obžalovaný předveden před smírčí soud, který věc posoudí a rozhodne, zda je nutné řízení postoupit čtvrtletnímu, nebo porotnímu soudu. Před „cestující porotní soud“ Královny lavice patří výlučně delikty, za které je možné uložit trest doživotí (do roku 1965 i trest smrti) dále měnové delikty, bigamie.

Čtvrtletní soudy sestávají ze smírčích soudců příslušného soudu (hrabství, město) a mají k tomu zplnomocnění. V poslední době se stále více vyžaduje odborné právnícké vzdělání a bylo přijato opatření, že alespoň předseda senátu musí být soudce s odbornou kvalifikací, jak plyne z názvu, tyto soudy zasedají 4x ročně v příslušném soudním obvodu. Ve velkých městech jsou soudci čtvrtletních soudů placeni profesionálně. Také čtvrtletní soudy mají dvanáctičlenné poroty, jejichž úkolem je rozhodovat o vině

či nevině obžalovaného. Proto přizná-li obžalovaný svou vinu hned na začátku líčení, není poroty zapotřebí a senát vynese rozsudek. [17:203]

V anglickém soudnictví nepůsobí instituce prokuratury. Platí zásada, že žalobu (i v trestních věcech) může podat každý občan. Podle anglického pojetí prokuratura kompromituje spravedlnost proto, že postavit prokurátora na úroveň soudce, porušuje rovnoprávnost mezi obžalobou a obhajobou, která je pro objektivní rozsudek nezbytná. [17:202]

V odůvodnění soudu se rozlišují dvě části, a to právní zdůvodnění rozhodnutí, a úvahy soudu, které nemají právně významný charakter. Precedenční působení má pouze právní zdůvodnění rozhodnutí. Základním pravidlem je, že precedent zavazuje jako právní norma jednak soud, který jej vydal, a který při svém právním názoru musí setrvat i napříště při rozhodování obdobných věcí, a dále zavazuje všechny soudy nižší. To znamená, že například precedent vytvořený Sněmovnou lordů zavazuje jako pramen práva Sněmovnu lordů samotnou a dále všechny ostatní anglické soudy. Závaznost soudních precedentů je vyjádřena v doktríně „setrvat při rozhodnutém“, která je spjata se zásadou rozlišování. To znamená, že soudce na určitý konkrétní případ použije soudní precedent, anebo usoudí, že daný případ je od předchozího, precedenčně již judikovaného, případu odlišný, a svým rozhodnutím ustanoví nový precedent pro podobné případy. Tento postup značně zmírňuje rigiditu anglického precedenčního práva.

Anglie je zemí s nejdelší tradicí ochrany občanských svobod proti despotismu vladaře. Vývoj občanských práv je spojen s významnými dekrety: *Magna charta*, *Bill of Right*, *Habeas Corpus Act*, které chránily poddaného proti despotické svévoli. V Anglii neexistuje ústava, ústavní právo se skládá především ze zápisů soudních jednání. Zásada procesní prostředky předchází právům, platí jak v ústavě, tak i ve vztazích mezi jednotlivci. První místo mezi základními právy náleží principu „nikoho nelze svévolně zatknout“, tento princip je považován za předpoklad i podmínku všech ostatních svobod jednotlivce – svoboda slova, tisku apod. Dovolávat se soudcovské spravedlnosti je pro Angličana něco zcela samozřejmého, zároveň však i důvěryhodného.

Trestní soudní řízení v USA

Ústavní soudnictví v praxi vzniklo v USA. Teoretické základy byly položeny již

v americké ústavě, ústřední myšlenkou na vytvoření mechanismů, zabráňujících zneužití moci ze strany jednotlivce, skupiny, nebo i většiny. Fakticky ústavní soudnictví v USA vzniklo v roce 1803 na základě rozhodnutí Nejvyššího soudu ve sporu Marbury v. Madison. Tímto rozhodnutím byla v USA založena doktrína označovaná jako soudní přezkoumávání zákonů, někdy též označovaná „*judicial self restraint*“ Soudy sice tímto postupem nemohou zákon zrušit, ale v důsledku závaznosti precedenčního rozhodnutí jej vyřadí z užívání.

System soudů v USA má dvě úrovně, soudnictví federální a soudnictví členských států. Federální soudy jsou tvořeny jednak soudy distriktními – prvoinstančními, v nichž rozhodují samosoudci, a soudy apelační – kasační. Do pravomocí federálního soudnictví patří především věci, o kterých je rozhodováno podle federální Ústavy a zákonů, a podle mezinárodních smluv. Vše ostatní, co nepatří do kompetence federálních soudů, spadá do pravomoci soudům členských států. Organizace soudů členských států má značné rozdíly, ale lze vymezit obecné schéma organizace soudů v jednotlivých státech takto:

- smírčí soudci – soudy pro malé škodní případy, jako jsou dopravní nehody a podobné kauzy. Jednání a rozhodování je rychlé, bez závazně či jednotně stanovených formalit. Právníké vzdělání není pro tuto funkci podmínkou.
- okresní (distriktní) soudy – jsou soudy první instance, průběh sporu je řízen pevnými pravidly, je zaznamenán písemně a vedle samosoudců zde rozhodují i poroty.
- Nejvyšší soud je nejvyšším soudem každého členského státu. [9:89]

Každý má ústavní právo být v trestním soudním řízení zastupován právníkem. Nemůže-li si ho najmout, bude mu jmenován. Na konci řízení může žádat o částečné, nebo úplné zproštění úhrady nákladů zastupování, dle svých možností tyto hradit. Kdo je obviněn ze zločinu s trestní sazbou nad šest měsíců výkonu trestu vězením, má právo na veřejný proces před porotou. Do rozhodnutí dvanácti nezaujatých porotců o vině, je přísně dodržována presumpce nevinny. [29]

Zastupující právník vybírá porotu při rozsáhlém rozhovoru s potencionálními porotci tak, aby v porotě zasedli ti nejlepší pro souzeného. Tento výběr je považován za rozhodující, svědčící o právníké dovednosti. Je ústavní právo, každého svědka prokurátora (žalobce) podrobit konfrontačnímu výslechu. Nelze přijmout písemné prohlášení jako svědectví. Svědek může být zpochybněn pro zaujatost, lhaní,

nedůvěryhodnost, v jistých případech lze dosáhnout zamítnutí takového svědectví.

Obžalovaný má právo nevypovídat, jedná se o jeho vlastní rozhodnutí, nikdo ho nesmí k výpovědi nutit, ani upozornit porotu k přihlédnutí k této skutečnosti při rozhodování o vině. Dojde-li přesto k tomuto excesu, je nutné zahájit nové soudní řízení. Právník nese odpovědnost za dodržování ústavních práv obžalovaného. Při jejich porušení by měl umět zastavit nejen prokurátora, ale i soudce. V kodexu výkonu právnické profese je zdůrazněna elegancie a odvaha provedení tohoto úkonu. [29]

Obžalovaný má právo určovat své svědky, tyto jsou soudem předvolávány soudní obsílkou k řízení. Je nezbytné, aby právník předvolával též odborníky – soudní znalce, k předmětu projednávaného případu k podání vysvětlení porotcům, tyto jsou ve většině laici. Dobře vybraná protiváha v expertních svědectvích dokáže zvrátit mínění porotců ve svědectví svědků prokurátora.

Obžalovaný ze zločinu má právo být během řízení propuštěn na kauci. Je nutná záruka bezpečnosti a garance účasti, případně další podmínky určené soudem. Obviněný má právo na kauci vždy, mimo případů jasných, silných důkazů viny o spáchání hrdelního zločinu, těžkého zločinu při poskytnutí kauce u soudních projednávání předchozího těžkého zločinu, spáchání těžkého zločinu ve zkušebním období nebo v záruce čestným prohlášením. [29]

Lze přijmout kauci od osoby s vlastní kaucí. V souborové kauci se posuzují tyto kritéria: finanční podmínky obžalovaného, adresa obviněného, zaměstnání a jeho adresa, zaměstnavatel, rodinná situace, trestní rejstřík. Kauce je přijímána v hotovosti, nebo tzv. záruční listinou. Ten kdo poskytuje písemnou záruku, musí mít společenskou prestiž a výši kauce krytou volnými finančními prostředky. Při rozhodování soud přihlíží k místu pobytu pro zajištění účasti u soudního řízení. Proto byl přijat systém ručitelů, tyto přebírají záruku účasti v případech bydliště obviněných a obžalovaných v jiných státech. [29]

3.6 Mladistvý a jeho postavení v trestním řízení

V anglickém zvykovém právu se vyvinul institut *doli incapax* – latinsky

„nezpůsobilost porušit zákon“. Dítě mladší sedmi let bylo považováno za nezpůsobilé spáchat trestný čin. Pro děti mezi sedmým a třináctým rokem věku včetně, existovala domněnka nezpůsobilosti, která však mohla být vrácena, pokud bylo prokázáno, že dítě mělo dostatečnou inteligenci a zkušenost k tomu, aby poznalo povahu a následky svého jednání a aby si uvědomilo, že jednání bylo špatné. [16:21]

Zatímco institut *doli incapax* přiznával dětem jistou ochranu, odsouzené děti čelily stejným trestům jako dospělí provinilci, včetně oběšení a uvěznění ve věznicích pro dospělé. Vývoj směřující k zvláštnímu režimu pro mladistvé provinilce byl dlouhý. [16:21]

Postavení mladistvého pachatele v trestním právu ve Velké Británii

do 9 let - dítě (bez trestní odpovědnosti)

od 10 do 13 let - dítě (částečná trestní odpovědnost)

od 14 do 17 let - mladistvý (částečná trestní odpovědnost)

od 18 let - plná trestní odpovědnost.

Hlavními prameny trestního práva nad mládeží ve Velké Británii je *Children Act* z roku 1989 a již několikrát novelizovaný *Criminal Justice Act*. Podle těchto zákonů lze postihovat již mladistvé od věkové hranice 10 let. Trest odnětí svobody lze však uložit od hranice 12 let a to za zcela výjimečných okolností. Mladistvé soudí specializované Soudy mládeže a výkon alternativních trestu má na starosti Národní probační služba. Národní probační služba je obdobným orgánem jako Probační a mediační služba v České republice, kromě mladistvých má na starosti i dospělé. [7:26] Dítě, které dosáhlo věku 10 let, britská legislativa považuje za trestně odpovědné, jestliže není možné dokázat, že vzhledem k okolnostem případu nemohl pachatel rozeznat správné a nesprávné jednání.

Důvody vazby ve Velké Británii jsou zcela stejné jako u nás, umístění pachatele do vazby však není tak častou záležitostí. Probační služba ve Velké Británii se žádným způsobem neangažuje ve věcech vazebně stíhaných pachatelů. Jestliže se obviněný k trestnému činu dozná, je automaticky vinen, jeho vinu či nevinu již není třeba prokázat (zvykové právo). Pokud se obviněný odvolá proti rozhodnutí soudu prvního stupně, může

mu být soudem druhého stupně uložen i přísnější trest než původní (zvykové právo). Proto se opravné prostředky ve Velké Británii nevyužívají tak často jako u nás. Podle nového trestního zákona se rizika hodnotí i u pachatelů, kterým jsou ukládány krátkodobé tresty. Nepodmíněné tresty jsou ve Velké Británii vymezeny pouze horní hranicí trestní sazby.

Podstatnou složkou vládní politiky ve Velké Británii při budování bezpečnější společnosti byla v devadesátých letech reforma soudnictví nad mládeží. Implementace zákona o trestné činnosti a narušování veřejného pořádku z roku 1998 (*Crime and Disorder Act 1998*) měla pomoci naplnit záměr, kterým je prevence kriminality páchané dětmi a mladými lidmi. Ta je považována za hlavní cíl systému soudnictví ve věcech mládeže. [1:6]

Soudní proces začíná vypracováním tzv. *předsoudní zprávy*, kterou v mnoha případech zákon vyžaduje jako nezbytnou podmínku pro rozhodování soudu, a pokračuje výkonem odborného dohledu nad pachatelem během výkonu alternativního trestu nebo opatření. Tímto jsou pověřeni tzv. probační pracovníci:

- v rámci předsoudní zprávy předkládají soudu různé možnosti řešení trestního případu,
- vykonávají dohled v rámci alternativních trestů i uložených opatření,
- podávají soudu pravidelné zprávy o průběhu trestu či opatření.

Alternativní tresty však v Británii nechápou jako pouhé náhražky trestu odnětí svobody, nýbrž jako samostatné existence schopné a fungující tresty, které soud může uložit, i když se uložit trest odnětí svobody ani nechystá. Mezi *tresty alternativní* (tedy realizované ve společnosti) patří:

- probační příkaz,
- probační příkaz doplněný o další opatření,
- kombinovaný příkaz,
- obecně prospěšné práce,
- dohled (tzv. parole - propuštění na čestné slovo),
- dohled doplněný o další opatření,
- povinnost navštěvovat zařízení dohledu.

Při výběru mezi nimi zvažuje a posuzuje soud především závažnost trestného činu, míru vhodnosti zvoleného trestu pro pachatele a míru omezení svobody vzhledem k typu trestného činu a k osobě mladistvého pachatele. Před uložením některých alternativních trestů (probačního příkazu, obecně prospěšné práce, kombinovaného příkazu a nařízení dohledu) si musí soud vyžádat od pachatele s tímto druhem trestu souhlas, bez něhož takovýto trest není možné uložit. Trestními případy mladistvých a dětí se ve Velké Británii zabývají soudy pro mládež (*Youth Court*). Například pachatelům mezi 10. a 17. lety může uložit pokutu, dohled, povinnost navštěvovat vzdělávací nebo jiné zařízení. Pachatelům ve věku 16 až 17 let může ještě navíc přidat probační dohled, kombinovaný příkaz a zákaz vycházení. [1:7]

Postavení mladistvého pachatele v trestním právu ve Spojených státech amerických

do 6 let - dítě (bez trestní odpovědnosti)

od 7 (10) do 17 let - mladistvý (částečná trestní odpovědnost), V případě USA, jako federace států, není jednoznačně stanovena hranice trestní odpovědnosti.

od 18 let - plná trestní odpovědnost

Ačkoliv se k nám každý den dostávají prostřednictvím médií zdánlivě zaručené informace o rostoucí četnosti a brutalitě trestných činů páchaných mladými Američany, pravda je právě opačná. Z dostupných statistik jasně vyplývá, že mladiství sice začínají s prvními trestnými činy v průměru již ve věku 12,2 let, avšak procento mladistvých již od roku 1988 klesá a tento trend pokračuje. Zároveň však musím poznamenat, že tytéž statistiky hlásí naprosto alarmující údaj - vzrůstá procento trestných činů páchaných děvčaty. [23:55]

PEP Net, síť založená Ministerstvem práce a spravovaná Národní koalicí pro zaměstnávání mladistvých nabízí a shromažďuje všechny materiály, informace a kontakty na organizace, jež pracují s mladými pachateli a zapojují se do celého systému prevence i následné péče o delikventy [37]. Celý systém se zakládá na praxi a praktických programech. Cílem je podporovat efektivní rozvoj mladistvých a jednotlivé programy zaměstnanosti pro ně. Programy se liší podle zaměření na pachatele násilných trestných činů, pachatele nenásilných činů, a „prvně potrestané“ atp., v délce od jednoho měsíce

do jednoho roku. U mladistvých, kteří se účastnili některého ze zmíněných programů, je míra recidivy trestného činu méně než 20% [23:57]. Tyto programy mají za cíl připravit mladistvé tak, aby byli schopni najít si po propuštění práci a aktivně se zapojit do společnosti.

V alternativních trestech mají Spojené státy dlouholetou zkušenost s probací. V USA základy tohoto alternativního způsobu trestání položila soukromá osoba, a to prostý bostonský obuvník jménem John Augustus (tzv. otec probace), jenž začal z vlastní iniciativy po roce 1841 soudu za pachatele platit kauci a před vynesením rozsudku jim poskytoval práci, finanční výpomoc, případně i pomoc jejich rodinám. Když se později společně s pachatelem dostavil k soudu, předložil soudci zprávu o pokrocích, kterých pachatel doposud dosáhl, a požádal soud o uložení trestu formou pokuty a náhrady soudních výloh. Augustus byl tedy vlastně prvním probačním pracovníkem v historii, prvním sociálním pracovníkem pracujícím v trestní justici. Jeho mnohaleté úsilí nakonec vyústilo v přijetí prvního probačního zákona, k němuž došlo v roce 1878 v Massachusetts. V následujících desetiletích k zavedení této alternativy trestu odnětí svobody přistoupily i další americké státy [35].

Vzhledem ke skutečnosti, že Spojené státy americké neratifikovaly Úmluvu o právech dítěte, jsou kromě Somálska jedinou zemí, kde nebyl zamítnut trest smrti pro mladistvé pachatele. Počet odsouzených mladistvých se však naštěstí podle vykázaných údajů jednotlivých států snižuje. [23:56]

Ve Spojených státech však stanuli před velice závažnou otázkou, a to zejména z psychologicko-právního pohledu. Jsou mladiství vůbec schopni rozpoznat závažnost svých činů? Není k nim právní systém a právní řád příliš tvrdý, když je pohání k trestní odpovědnosti, ať už je věková hranice deset či čtrnáct let? Věková hranice trestní odpovědnosti je ve většině států v USA stanovena na 7 let. Obecně se ve světových přehledech uvádí věk 10 let, některé státy však tuto hranici posunuly až na 6 let [příloha č. 6]. Za federální zločiny jsou pachatelé trestně odpovědní od 10. roku života. [23:57]

Nejnovější informace, které přicházejí právě ze severoamerického kontinentu, dávají za pravdu mladým pachatelům. Dospívajícím prý skutečně chybí sebeovládání, které mají dospělí lidé. Takto argumentoval a ještě dále rozvedl tuto myšlenku v říjnu

roku 2004 Nejvyšší soud ve Washingtonu, kde se většina soudců nechala slyšet, že má v úmyslu zcela zrušit trest smrti pro mladistvé vrahy, protože je to příliš krutý trest pro dospívající, kteří jsou za své činy méně odpovědní než dospělí, nehledě na možnost a také pravděpodobnost justičního omylu.

V roce 1989 jedenáct ze třiceti sedmi států zrušilo trest smrti pro mladistvé delikventy do osmnácti let. Od té doby se k nim přidalo dalších pět států, které trest smrti pro mladistvé zcela zrušily. Minimální hranice pro odsouzení k trestu smrti je: 16 let v Alabamě, Arizoně, Arkansasu, Delaware, Idaho, Kentucky, Louisianě, Mississippi, Nevadě, Oklahomě, Pennsylvanii, Jižní Karolíně, Utahu a Virginii; 17 let v Georgii, New Hampshire, Severní Karolíně a Texasu. Na Floridě, kde byla minimální hranice k odsouzení k trestu smrti 17 let, byl v červenci 2004 schválen zákon, kterým se hranice posouvá až na 18 let. [23:57]

Postavení mladistvého pachatele v trestním právu v Kanadě

Věk je jednou ze zásadních otázek v oblasti kanadského soudnictví pro mladistvé. Kanadský Zákon o mladistvých provinilcích se dotýká jedinců, kterým bylo 12 a více let v době spáchání trestného činu, ale méně jak 18 let. Relevantní je pouze věk mladistvého k datu, kdy k údajnému trestnému činu došlo. S jedincem, kterému bylo méně jak 12 let, když k údajnému trestnému činu došlo, je jednáno v souladu s platnou příslušnou legislativou, která se týká péče o dítě v konkrétní provincii. S osobou, které již bylo 18 let a více, je jednáno jako s osobou dospělou. [16:51]

Pro účely ústavního práva se zákonodárství o soudnictví pro mladistvé považuje za běžné trestní zákonodárství upravené pro zvláštní skupinu určenou věkem. Do působnosti federálních orgánů, které mají výlučnou pravomoc nad trestním právem, spadá zákonodárství, kterým se řídí mladiství v konfliktu s právem. Právě na základě této pravomoci vydaly federální orgány Zákon o mladistvých provinilcích.

Pravomoc vnést obvinění proti mladistvému vyplývá z trestního zákoníku nebo ze Zákona o kontrolovaných drogách a látkách. Pravomoc vést trestní řízení s obviněným mladistvým vyplývá ze Zákona o mladistvých provinilcích. Tento zákon vytváří komplexní systém, který kromě dalších věcí zřizuje zvláštní soud zvaný „Soud pro mladistvé“, který má výlučnou pravomoc k řízením s mladistvými obviněnými

ze spáchání federálního trestného činu a který uznává právo pro mladistvého na zastoupení právníkem. [16:14]

Přestože je zákonodárství o mladistvých provinilcích dílem federálního Parlamentu, jeho efektivní používání závisí na prostředcích provincie. Soudci soudu pro mladistvé, kteří aplikují toto právo, jsou pověřenci provincií a placení provincií. Služby, na které soud spoléhá (diagnostické, péče o děti, dohled na podmíněně propuštěné, různé druhy institucí pro děti) jsou kontrolovány provincií a jsou většinou částečně nebo úplně financovány provincií.

Vyšetřování – policejní vyšetřování zahrnuje výslech oběti, svědků a je zde možnost jisté kriminalistické práce, jako sběr otisků z místa činu, lékařské vyšetření oběti apod. Zákon o mladistvých provinilcích od policie vyžaduje zvláštní opatření na ochranu práv mladistvých, kteří jsou vyslýcháni ve věcech trestného činu, a z něhož jsou podezřelý. Zdrojem pomoci pro mladistvého a popř. i rodiče mladistvého jsou sociální agentury. Pokud jsou dostatečně podloženy důkazy, může být s mladistvým zahájen soudní proces. Před zahájením nebo poté co je vzneseno obvinění proti mladistvému, může být doporučen do nápravného programu nebo programu alternativních opatření. [16:43]

Zákon o mladistvých provinilcích poskytuje soudci celou řadu alternativ odsouzení nebo jiných konečných vyřízení trestní věci od absolutního osvobození až po tři roky trestu odnětí svobody. Pro mladistvé v Kanadě neexistuje možnost podmíněného propuštění, soud má pravomoc k přezkoumání odsouzení mladistvého nebo jiných konečných vyřízení trestní věci. Může být propuštěn z výkonu trestu soudcem pro mladistvé při přezkumném slyšení.

Při vyměřování trestu mladistvému v Kanadě je rozdíl mezi systémem pro dospělé a systémem soudů pro mladistvé. Proces vyměřování trestu v případě mladistvých provinilců se nazývá proces odsouzení nebo jiného konečného vyřízení trestní věci. Opatření, které má k dispozici kanadský soud pro mladistvé, jsou:

- upuštění od potrestání: jde o rozsudek, podle kterého je obviněný propuštěn, i když je obvinění prokázáno nebo je uvedeno prohlášení viny,
- doba odnětí svobody v tzv. vazbě s dohledem (doba od tří let, maximálně 10 let).

K alternativním trestům v kanadském systému soudnictví ve věcech mladistvých patří:

- pokuta nebo příkaz k zaplacení,
- veřejně prospěšné práce (maximálně 240 hodin),
- podmíněný trest s náležitými podmínkami (jehož délka nepřesáhne dva roky), odsouzený pobývá na svobodě za předem daných podmínek.

Nejdůležitějším cílem Kanadského systému soudnictví pro mladistvé je ochrana veřejnosti. Podle trestního práva se má s mladistvým jednat odděleně od dospělých a v rámci odděleného systému soudnictví pro mladistvé a to z důvodu jejich závislé situace a úrovně vývoje a zralosti. [16:85]

4. POROVNÁNÍ EVROPSKÉHO A ANGLOAMERICKÉHO PRÁVNÍHO SYSTÉMU

4.1 Komparace

Studuje odlišnosti a podobnosti různých kulturních a společenských jevů, rysů a procesů v životě rozdílných společností. Z toho poté usuzuje na společné nebo rozdílné historické vlivy, na vzájemné kontakty, na stupeň vývoje těchto společností a na minulé, současné i budoucí směry jejich vývoje. Smyslem komparace by mělo být poskytnutí odpovědí na otázky spojené s přeměnou systémů, respektive zákonitostí jejich vývoje, vytváření typologií apod. Základními pravidly pro komparaci jsou definice objektu komparace, určení cíle komparace a stanovení kritérií komparace pro vlastní analýzu zvolených objektů.

4.2 Prameny práva

Nejvýznamnější odlišnosti jsou, dle mého názoru, v pramenech práva, a v návaznosti na ně také v soudní moci. V poslední době se sice zřetelně projevuje tendence ke konvergenci (vytváření podobných znaků, sblížování) v oblasti formy vyjádření právních norem, ale oba systémy si stále podržují příklon buď k psaným pravidlům, či k dotváření práva jednotlivými soudy. Je na zvážení každého, zda preferuje právní jistotu, či rozhodování podle spravedlnosti. Musím ale podotknout, že za existence mezer v právu může psané právo přinést značnou právní nejistotu, kde by soudní dotvoření práva mohlo nahradit zdlouhavý legislativní proces zaplňování této mezery.

S dotvářením práva souvisejí precedenty typické především pro angloamerické právo. Jak již bylo naznačeno, má probíhající sblížování za následek stále častější využívání precedenčního rozhodování i v kontinentálním právu (ať komunitárním nebo národním), popřípadě i konstrukce, kdy na soudy nižší působí rozhodnutí soudů vyšších

v obdobných případech vahou své přesvědčivosti. Je třeba však poznamenat, že takové rozhodování je teprve v počátcích, a ne vždy se tak děje. Někdy jde nižší soud přímo proti rozhodnutí obdobných případů soudem vyšším.

Značné odlišnosti jsou i v členění práva, což se na první pohled nemusí zdát až tak problematické. Pokud bychom se však chtěli se zahraničním právním řádem seznámit podrobněji, bude pro nás pravděpodobně mnohem snazší přivyknout například právu německému, než právu anglickému. S tímto rovněž souvisí i odlišná procesní stránka vymáhání práva a související oblasti. Jako příklad se dá uvést volba (na určitou dobu) soudců v americkém právu oproti (většinou) doživotnímu jmenování soudců v právu kontinentálním.

Angloamerický právní systém je systém méně členitý než systém kontinentální. Oba měly jediný historický zdroj, na jedné straně právo římské, resp. recepce práva římského v Evropě, na druhé straně právo anglické, vzniklé krátce po obsazení Anglie Normany. Rozdíl ale byl v tom, že v kontinentální Evropě (resp. ve velké její části) se právo utvářelo po vzoru římského práva spontánním historickým vývojem, kdežto anglické právo bylo do britských závislých území „exportováno“, tj. bylo tam mocensky rozšířeno metropolí jako právo kontinentální. [12:164]

Státy kontinentálního práva samy, tj. ze svého politického přesvědčení a rozhodnutí napodobily legislativu francouzskou, jakožto první napodobitelnou legislativu evropskou, kdežto státy angloamerického systému práva nenapodobovaly nic, poněvadž v době, kdy tam byl zaveden anglický systém práva, ještě nebyly, takže tam nešlo o imitování či o převzetí cizího práva, ale o vnucení cizího práva.

4.3 Moc soudní

Jak soudy kontinentálního právního okruhu, tak soudy v oblasti angloamerického práva rozhodují spory zásadně na základě práva (výjimkou je anglický institut equity), rozdílné je však to, co je za právo v jednotlivých právních systémech považováno, tj. co je považováno za pramen práva.

Právo angloamerického systému není, na rozdíl od práva kontinentálního,

založeno na striktních zákonných ustanoveních. Typická pro angloamerický systém je soudcovská tvorba práva, která je naopak v kontinentálním právu prakticky vyloučena, a také rozhodování podle spravedlnosti, jež je v kontinentálním právu povoleno jen v rozhodování před rozhodci. Koncepce angloamerického právního systému má jistě své výhody, díky přípustnosti dotváření práva pomocí soudních rozhodnutí, lze snadněji eliminovat mezery v právu, protože soudce konkretizací neurčité právní normy právo sám pro daný okruh podobných případů vytváří.

Této volnosti vůle soudců je však nutno stanovit mantinely. Právní normy, na základě kterých soudy rozhodují (jak je tomu zejména v americkém právním systému) tedy nemohou být zcela abstraktní a ponechávat tak neúměrně rozsáhlý prostor pro soudcovskou úvahu. Na druhou stranu, výhodu psaného zákona (oproti ostatním právním systémům) vidím v právní jistotě, kde si každý může být jist, že „co je psáno, to je dáno“, a že se stačí řídit zákonnými (popřípadě i ústavními nebo podzákonnými) předpisy. Nemůžeme se tak dostat do konfliktu s právem, což nám soudní dotváření práva nezaručuje.

Co se týká jednotlivých právních institutů trestního práva, žádné opravdu zásadní odlišnosti nejsou, což dle mého názoru vyplývá z faktu, že centra obou hlavních systémů jsou převážně moderní průmyslové státy založené na demokratických hodnotách s potřebou intenzivní mezinárodní spolupráce, která s sebou přináší čilé obchodní vztahy a demografické přesuny, které vedou k obsahovému sblížování právních řádů

Snad jedna větší odlišnost mezi instituty trestního práva kontinentálního a angloamerického je v tom, že trestní proces v angloamerickém právním systému probíhá jako spor mezi dvěma soukromými osobami. Anglický trestní proces je založen na vztahu mezi žalobcem a obžalovaným. V kontinentálním právním systému jde o boj mezi veřejným žalobcem a obžalovaným, kde je v mocenském postavení veřejný žalobce.

Při porovnání anglického a amerického systému naprosto jasně vystupují důvody odlišností obou právních kultur, které shledávám v odloučení USA v 18. století od království a snaha zařídit si správu vlastních věcí dle svých představ, založených na selektivním výběru použitelných institutů s odmítnutím zastaralých či nepoužitelných. Převzetím cizích myšlenek a úpravou k obrazu svému, dospěl americký právní řád

k zajímavému, nevšednímu a dle mého názoru také fungujícímu systému.

4.4 Právní dualismus

Jedním z charakteristických znaků kontinentálního práva je dualismus (podvojnost, dvojitost) práva soukromého a veřejného, které má svůj základ v právu římském. A to konkrétně v Ulpianově rozlišení práva na *ius publicum* a *ius privatum*, neboli na právo veřejné a právo soukromé. Domitius Ulpianus (2-3. století n. l.) byl jeden z nejvýznamnějších zástupců římské právní vědy, často je citována jeho definice soukromého a veřejného práva „veřejné právo je to, které se týká římského státu, soukromé to, které se týká prospěchu jednotlivců.“

Anglické právo sice zná pojem veřejného práva, nezná však dualismus práva veřejného a soukromého. Pojem *civil law* (dalo by se přeložit jako právo soukromé) v pojetí angloamerického právního řádu je označením pro kontinentální systém psaného práva, na rozdíl od *common law* jako systému práva soudcovského. Anglické právo naopak používá dualismus mezi *common law* a *Equity*.

Zajímavostí je, že výjimkou ze států kontinentálního právního systému v tomto směru bylo právo SSSR a jeho satelitů, které dualismus práva veřejného a soukromého většinou opustilo, neboť „toto dělení se nesnášelo se státním direktivním řízením národního hospodářství a ve svých důsledcích též bránilo zasahování státní moci do soukromého života občanů.“ [12:114]

4.5 Trestní soudnictví nad mládeží

První speciální soud pro mladistvé byl zřízen na přelomu 19. a 20. století. V roce 1899 ve státě Illinois ve Spojených státech amerických. Charakteristickým rysem soudu mládeže byla jeho civilně právní pravomoc vykonávaná nad ohroženou, narušenou či jinak zanedbávanou mládeží, tak i trestněprávní pravomoc nad mládeží delikventní. Dalšími rysy těchto soudů bylo oddělené slyšení, neformální trestní řízení s paternalistickou pravomocí, probační systém zaměřený na nápravu mladistvého a stejná péče poskytovaná jak delikventní, tak narušené mládeží. [22:35]

V Evropě se snahy vyjmout delikventní mládež z obecných trestněprávních

předpisů projevovaly od počátku 20. století zřizováním zvláštních soudů mládeže – v Německu v roce 1908, v Rakousku -Uhersku v roce 1909, ve Francii a Belgii v roce 1912, ve Španělsku v roce 1918, v roce 1921 pak v Holandsku a konečně v roce 1931 v Československu. Zřizování zvláštních soudů mládeže jednoznačně posílilo snahu o vyjmutí delikventní mládeže z tehdejších obecných trestněprávních předpisů a postupů pro dospělé. [22:35]

Všechny země již v první polovině 20. století ve svých zákonech umožňovaly nepodmíněné ukládání trestů odnětí svobody mladistvým jen v případech závažné trestné činnosti a i zde výrazně snižovaly trestní sazby, které by jinak hrozily v takových případech dospělým pachatelům. [28:339]

Dne 10. února 2005 se Evropský hospodářský a sociální výbor, v souladu s článkem 29 odst. 2 svého jednacího řádu, rozhodl zpracovat stanovisko k problematice kriminality mládeže: *Prevence kriminality mládeže. Způsoby řešení kriminality mládeže a role systému soudnictví ve věcech mládeže v Evropské unii*. EHSV věří, že formulace společné strategie pro boj s kriminalitou mládeže by měla být součástí cílů Evropské unie, jimž je věnována ta největší pozornost, a to nejen proto, že postihuje obzvláště zranitelnou část populace (nezletilé a mladé osoby, jež často náleží do skupin ohrožených sociálním vyloučením), ale rovněž proto, že přijetí preventivních opatření vůči dnešním mladistvým pachatelům neznamena jen snahu o jejich sociální rehabilitaci, ale též prevenci budoucí kriminality dospělých. [1:93]

Porovnání minimálního věku mladistvého

Úmluva o právech dítěte Organizace spojených národů vyžaduje, aby členské země stanovily minimální věk, pod jehož hranicí budou děti pokládány za nemající schopnost porušit trestní právo, ale nevyžaduje a ani nedoporučuje konkrétní minimální věk trestní odpovědnosti. Úmluva však vyžaduje, aby byla v případě dětí přijímána taková opatření, která by se, kdykoli to bude vhodné a žádoucí, vyhnula trestnímu řízení. Podobně, jiné instrumenty Organizace spojených národů, které definují standardy pro správu soudnictví pro mladistvé, kteří jsou drženi ve vazbě nebo zadrženi, vyžadují, aby byla stanovena jurisdikce minimálního věku, avšak nekonkretizují žádný věk.

Jurisdikce minimálního věku v kontinentálním systému

Jsou v západních průmyslových zemích různé. V západní a východní Evropě mají pouze Švýcarsko a Řecko minimální věk nižší než 12 let, v Nizozemí je minimální věk 12 let. Všechny ostatní mají vyšší věk, včetně hranice 13 let (např. Francie), 14 let (např. Německé, Itálie), 15 let (např. Dánsko, Švédsko) a dokonce 16 let (např. Španělsko). To neznamena, že dětští provinilci, kteří nedosáhli těchto věkových hranic, jsou v těchto zemích chráněni před státními zásahy. Spíše to znamená, že se na ně vztahují opatření péče o dítě nebo jiné netrestní sociální zásahy. [příloha č. 6]

Jurisdikce minimálního věku v angloamerickém systému

V anglicky mluvících západních průmyslových zemích je však minimální věk typicky nižší. V Anglii a Walesu mohou být děti mezi 10 a 13 lety shledány vinnými z trestných činů, pokud je obžaloba schopna prokázat, že dítě vědělo, že to, co dělá je nesprávné. Ve Skotsku a na Novém Zélandu je minimální věk po řadě 8 a 10 let. Z osmi australských jurisdikcí je v šesti minimální věk 10 let, ve dvou zbývajících je minimální věk stanoven na 7 a 8 let. Ve Spojených státech je nejběžnější minimální věk 12 let (16 států) a 13 let je minimální ve třech státech. Avšak ve zbývajících státech je věk nižší než 12 let, buď 10, nebo 11 let (16 států), 7 až 9 let (6 států) a žádný minimální věk (7 států). [příloha č. 6]

V souladu s výše uvedeným došla OSN k názoru, že lze shrnout, že snížení minimálního věku, ať už všeobecně nebo pro specifické typy trestných činů nebo pachatelů, by nebylo v rozporu s mezinárodním právem nebo standardy, ani by neodporovalo praxi v mnoha zemích.

Porovnání maximálního věku mladistvého

Úmluva o právech dítěte Organizace spojených národů přímo nevyžaduje, aby byl stanoven maximální věk v jurisdikci soudu pro mladistvé pod 18 let, ale nepřímou to naznačují. Například čl. 37 písm. c) Úmluvy o právech dítěte vyžaduje aby, cituji: „... každé dítě zbavené svobody bylo oddělené od dospělých.“

S několika výjimkami je v kontinentálním právním systému mezinárodním

standardem maximální příslušný věk pro legislativu o soudnictví pro mladistvé osmnáct let nebo více. Anglie a Wales v nedávné době zvýšily maximální věk ze 17 na 18 let, Irsko a Severní Irsko má maximální věk 18 let. Ve Skotsku je však maximální věk 16 let, zatímco na Novém Zélandu 17 let, z osmi australských jurisdikcí mají čtyři maximální věk 18 let a čtyři 17 let. Ve spojených státech, které zažily trend „tvrdšího potírání“ kriminality mladistvých v minulých letech, je typický maximální věk 18 let nebo vyšší. [příloha č. 6]

Při posuzování minimální věkové hranice trestní odpovědnosti si nutně musíme uvědomit, že nezáleží na konkrétním určení počátku trestní odpovědnosti mladistvého, ale spíše na následných reakcích konkrétní společnosti a na řešení a postihu delikventního jednání dospívajícího pachatele. V právních systémech států, kde je trestní odpovědnost spojena s nízkým věkem mladistvého, jde o zacházení v rámci specializované netrestní justice. Ale naproti právním systémům, kde je věková hranice trestnosti mladistvého vyšší, je trestní postup proti mladistvému pachateli uplatňován obdobně jako u dospělých pachatelů. Tresty pro mladistvé jsou podobné, pouze jsou s kratší délkou trestu vzhledem ke specifickým osobnostním rysům mladistvého.

Jako zdroj cenných informací a inspirace mohou posloužit například slova zástupkyně ředitele odboru pro soudní a výchovné otázky francouzského Úřadu pro soudní ochranu mladistvých. Hovoří o prudkém nárůstu násilí na předměstských čtvrtích francouzských měst na začátku 80. let. Provedená analýza ukázala, že naprostá většina těchto trestných činů byla páchána mladistvými. Následovala řada opatření směřujících jak k vytváření programů prevence na místní úrovni, tak ke změně práce systému soudnictví nad mládeží obecně jako celku. Podrobněji se přednášející soustředila zejména na druhou oblast. Zde velice úspěšně proběhla decentralizace a bylo vytvořeno celkem sto osmdesát tzv. „Komunitních justičních center“. Práce trestní justice s mládeží byla orientována především na obnovení sociálních vazeb, podporu obětí a budování restorativní spravedlnosti. Byla také zahájena sociálně výchovná práce v nápravných zařízeních pro mladistvé. [23:58]

Zvláštnosti trestního řízení proti mladistvým

Zvláštní způsob řízení proti mladistvým je výrazem zvýšené péče společnosti

věnované mládeži, zakotvené v článku 32 odstavec 1, Listiny základních práv a svobod. Důvodem odchylek v řízení proti mladistvým je především výchovný charakter trestního práva. Pro dosažení tohoto cíle jsou stanoveny zvláštní postupy v trestním řízení, které:

- Zajišťují, aby byly objasněny všechny podstatné okolnosti potřebné pro rozhodnutí, zejména však pro výběr nejvhodnějšího opatření proti mladistvému delikventovi.
- Upřednostňují možnosti výchovného působení na mladistvého před represí a eliminují z řízení takové momenty, které by výchovné účinky mohly negativně ovlivnit.
- Důsledně zajišťují obhajobu mladistvého, který vzhledem ke svému věku není schopen se sám náležitě hájit.

Se zvláštním způsobem trestního řízení proti mladistvému úzce souvisí i mírnější podmínky jeho trestní odpovědnosti. Z pohledu trestního práva hmotného trestní odpovědnost mladistvého začíná spácháním trestného činu v den, který následuje po dni dovršení osmnáctého roku. Rozhodující je, kdy byl čin dokonán. Trestný čin je dokonán v okamžiku, kdy byly naplněny všechny znaky skutkové podstaty trestného činu.

Zahraniční právní úpravy, stejně jako doporučení Rady Evropy jednoznačně upřednostňují samostatnou právní úpravu trestního soudnictví pro mladistvé, které se tak dokáže vyhnout nejen riziku nesystémového přístupu právní regulace této oblasti, ale i pokušení aplikovat na mladistvé normy trestního práva pro dospělé se všemi vyplývajícími nežádoucími důsledky, především i zbytečné stigmatizace.

Trendy trestní politiky v oblasti kriminality mládeže (přes závazek jednotlivých členských zemí řídit se doporučeními Rady Evropy) se značně odlišují a lze zaznamenat dva hlavní protichůdné směry:

- první vychází z poloviny 80. let 20. století a našel svůj odraz v nových speciálních zákonech v Rakousku, Německu, Švýcarsku i České republice a klíčovou roli zde hraje věk, stupeň dosaženého rozumového a duševního vývoje a hlavními prioritami jsou výchova, ambulantní opatření a specializace zacházení s nedospělými delikventy, přičemž význam konkrétní závažnosti spáchaného deliktu ustupuje do pozadí;

opačný přístup je pak zaznamenáván zhruba od počátku 90. let 20. století ve Velké

Británii a částečně i ve Skandinávii, kde se po vzoru USA prosazuje neoklasická trestněprávní doktrína, jejímž důsledkem je zpřísnění trestní reakce společnosti na delikvenci dospívajících bez ohledu na věk, mentální a mravní vyspělost pachatele a dochází k postupnému odbourávání výchovné a preventivní funkce speciálního zákonodárství, přičemž míra odpovědnosti je zde určována mírou závažnosti spáchaných činů, nikoliv specificky osobností pachatele. [28:340]

4.6 Shrnutí

Pokud hledáme odpověď na otázku, do jaké míry jsou oba právní systémy odlišné, můžeme dojít k rozdílným výsledkům. Porovnáme-li oba systémy mezi sebou podle charakteristických a specifických prvků práva a jeho institutů, shledáme důvody k tvrzení, že jsou značně rozdílné. Provedeme-li však porovnání těchto systémů jako celku, tentokrát v rámci všech významných právních kultur, které srovnávací právní věda rozlišuje, dojdeme spíše k názoru, že vzájemná odlišnost není tak výrazná. Obě tyto větve světového práva vychází z evropských tradic, byť jedna z římských a křesťanských, a druhá má své původní kořeny v germánském právu.

Oba systémy práva sice stále nesou své charakteristické znaky, kontinentální – psané právo, a angloamerický – precedenty, ale postupně se v nich objevují prvky systému druhého. Právní systémy, kontinentálně evropský a angloamerický jsou od sebe mnohem méně vzdáleny než systémy ostatní, a mají nejlepší předpoklady k dalšímu sbližování. Významným podporujícím faktorem je skutečnost, že jsou uplatňovány většinou států rozhodných pro chod světa.

Z právních úprav trestního soudnictví ve věcech mladistvého v jednotlivých zemích obou velkých právních systémů jednoznačně vyplývá snaha řešit drobná trestní provinění mladistvého alternativními tresty. Každá země má jistou škálu možných alternativních trestů, mimosoudního vyrovnání mezi pachatelem a obětí. Většina zemí disponuje i státním, sociálním aparátem, který spolupracuje se soudy – výchovná a nápravná zařízení, organizace zabývající se veřejně prospěšnými pracemi, výchovné programy apod. Silně se prosazují a dominují principy restorativní justice (odčinění, náprava veškeré újmy způsobené obětí) a hledání alternativ k trestu odnětí svobody u

mladistvého tak, aby nedošlo k zablokování jeho šance na úspěšnost v dalším životě.

Názory expertů se přiklání k tomu, aby opatření uplatňovaná u mladistvých pachatelů měla smíšenou povahu, obsahovala prvky výchovné, léčebné, ochranné a takové, které zabezpečují ochranu sociálního prostředí prostřednictvím kontroly, dohledu a vyjímečně izolace. Zvláštní systém soudnictví nad mládeží vyžaduje i specializované odborníky a to nejen u soudu, ale i v organizacích, které se soudy ve věcech mladistvých spolupracují.

Z výše uvedeného stručného popisu vybraných zahraničních právních úprav kontinentálně evropského právního systému a angloamerického právního systému ve věcech mládeže, je možné poznat, že současný systém soudnictví nad mládeží, je relativně shodný ve všech vybraných zahraničních právních úpravách. Odlišnost je pouze v několika specifických právních institutech či zákonných postupech.

ZÁVĚR DIPLOMOVÉ PRÁCE

Téma své diplomové práce jsem si zvolila pro jeho stále větší aktuálnost a vzhledem k novým vstupům zemí do EU. Samotnou mě zajímalo, do jaké míry jsou kontinentální a angloamerický právní systémy od sebe odlišné nebo shodné.

V teoretické části bylo mým cílem popsat stručnou charakteristiku právního systému kontinentálního a angloamerického. V kapitolách k jednotlivým právním systémům jsem se snažila o souhrn stručných informací k historii systému, jeho subsystémům, koncepci práva, soudní moci. V závěrečné části kapitol k jednotlivým právním systémům jsem shrnula informace k soudnictví ve věcech mladistvého v konkrétních zemích.

Svoji pozornost jsem zaměřila na legislativu v oblasti soudnictví nad mládeží, především jsem se zaměřila na opatření, která jsou mladistvým pachatelům trestné činnosti ukládána. V závěrečné čtvrté kapitole diplomové práce jsem metodou komparace srovnala nejčastější právní odlišnosti a shody kontinentálního a angloamerického právního systému. Poslední kapitola by měla odpovědět, do jaké hloubky si jsou oba právní systémy podobné a zda je v kontinentálním a angloamerickém právním systému postupováno stejným způsobem v trestním řízení ve věci mladistvého a zda je mladistvý chráněn v tomto řízení stejným způsobem a to bez rozdílu, zda jde o podezřelého či oběť nebo svědka.

Zpracovávání tohoto tématu mně postupně přinášelo také spoustu nových myšlenek a objevila se řada konkrétnějších témat, která by stála za pozornost. Bohužel, během zpracovávání této práce se mi nepodařilo zajistit případové kazuistiky, které by se týkaly trestního řízení ve věci mladistvých z jiných okolních zemí. Bylo by zajímavé srovnání, jak jsou zpracovány a řešeny podobné trestné činy mladistvých v okolních státech a právních systémech.

RESUMÉ

Diplomová práce je zaměřena v teoretické části na stručnou charakteristiku kontinentálního a angloamerického právního systému.

V kapitole první je obecné srovnání obou právních systémů. Především jde o srovnání nejobecnějších rozdílů v obou právních systémech. Účelem kapitoly je nastínit místo jednotlivých právních systémů v právní literatuře.

Druhá kapitola diplomové práce je zaměřena na kontinentální právní systém, především na historii, prameny práva, subsystemy, na moc soudní. Kapitola obsahuje stručný nástin trestního řízení v evropském pojetí práva a v závěru na postavení mladistvého v trestním řízení ve vybraných subsystemech – Německo, Francie, Slovensko, Česká republika, Rakousko, Holandsko.

Na angloamerický právní systém se zaměřuje třetí kapitola diplomové práce. Členění kapitoly je stejné jako u kontinentálního právního systému. Část kapitoly je věnovaná i rozdílu mezi anglickým a americkým systémem práva. V části zaměřené na mladistvé, jsem se zaměřila na postavení mladistvého ve Velké Británii, Kanadě, Spojených státech amerických.

Poslední kapitola diplomové práce je zaměřena na vlastní komparaci evropského a angloamerického právního systému. Není v možnostech jedné diplomové práce provést celkové srovnání těchto velkých právních systémů. Proto jsem se zaměřila na nejzřetelnější rozdíly a shody. V této kapitole se současně věnuji i postavení mladistvého v trestním řízení, porovnávám minimální a maximální věkovou hranici trestnosti mladistvého v zemích kontinentálního a angloamerického právního systému.

ANOTACE

Diplomová práce je zaměřena v teoretické části na stručnou charakteristiku kontinentálního a angloamerického právního systému. V kapitole první je obecné srovnání obou právních systémů. V dalších dvou kapitolách se zaměřuji na historii, prameny práva, subsystemy, na moc soudní a v závěru každé kapitoly na postavení mladistvého v trestním řízení ve vybraných subsystemech.

Závěrečná část diplomové práce je v kapitole čtvrté, kde je metodou komparace provedeno srovnávání rozdílů a shod kontinentálního a angloamerického právního systému a hodnoceno postavení mladistvého v trestním řízení.

Klíčová slova

Komparace, právní systém, kontinentální, angloamerický, mladistvý, trestní řízení.

ANNOTATION

The theoretic part of the dissertation targets the short characteristic of continental and Anglo-American system of law. Chapter No. 1 contains the first common confrontation of both systems of law. In the next two chapters I pay attention to history, sources of law, subsystems, judicial authority and (at the end of each chapter) to the position of teenagers in criminal trial proceedings in chosen subsystems.

The final part of the dissertation – the chapter No. 4 – contains confrontation of differences and accordances of continental and Anglo-American system of law made by method of comparison.

Keywords

Comparison, system of law, continental, Anglo-American, teenager, criminal trial proceedings

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Rozdělení základních zásad trestního řízení - § 2 trestního řádu. [15]

Příloha č. 2: Subjekty trestního řízení. [15]

Příloha č. 3: Procesní úkony k zajištění osob pro účely trestního řízení. [15]

Příloha č. 4: Procesní úkony k zajištění věcí pro účely trestního řízení. [15]

Příloha č. 5: Jednotlivá stádia trestního řízení.

Příloha č. 6: Věková hranice trestní odpovědnosti dětí a mladistvých v zahraničních úpravách.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Knižní tituly

1. Agentura Pylon. *Zákon o trestné činnosti a narušování veřejného pořádku, zákon Velké Británie z roku 1998 (vybrané ustanovení)*. I. vydání. Praha: Kufr, 2007. ISBN 978-80-7338-060-1.
2. ECO, U. *Jak napsat diplomovou práci*. Olomouc: Votobia, 1997. ISBN 80-7198-173-7.
3. FIDRANSKÁ, H. *Postavení dospělého, mladistvého a dítěte z hlediska trestního práva hmotného a procesního*. Brno: PF MU, 2007. Bakalářská práce.
4. GRISHAM, J. *Cela smrti (The Chamber)*. Praha: Ikar, 1995. ISBN-80-85830-96-5.
5. GRISHAM, J. *Firma (The Firm)*. Praha: Ikar, 2000. ISBN-80-7202-628-3.
6. HAVRÁNEK, J., a kol. *Teorie práva (II. Vydání)*. Brno: UK PF MU, 2006. ISBN 80-210-3509-9.
7. HYKOVÁ, K. *Význam Probační a mediační služby ČR v kontextu zákona o soudnictví ve věcech mládeže*. České Budějovice: JU České Budějovice, 2008. Disertační práce (PhD.).
8. HUNGR, P. *Teorie práva II*. Brno: IMS Brno, 2006.
9. HUNGR, P. *Srovnávací právo – právní kultury*. Edice právo, 2008. ISBN 978-80-87071-57-1.
10. IVOR, J. a kol.: *Trestné právo hmotné, všeobecná část I*. Bratislava: Edícia učebnice, 2006. ISBN 80-8078-099-4.
11. KEJDOVÁ, M., VAŇKOVÁ, Z. *Římské právo a současná právní věda*. Brno: IMS Brno, 2005.
12. KNAPP, V. *Velké právní systémy, úvod do srovnávací právní vědy*. Praha: C. H. Beck, 1996. ISBN 80-717-9089-3.
13. KRAUS, B. *K otázkám humanitního výzkumu a sociálního výzkumu*. Brno: IMS Brno, 2006.
14. KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. I. Vydání. Praha: Portál, 2008. s. 216. ISBN 978-80-7367-383-3.
15. KRUPKA, V. *Trestní právo procesní – I. díl, obecná část*. Praha: MV Praha, 2003. VO-91-2/2002.
16. LORTIE, S. *Soudnictví pro mladistvé v Kanadě*. Brno: IMS Brno, 2005. ISBN 80-

902656-1-8

17. MATES P., SCHELLE K., KADLECOVÁ, M., kol. *Moderní dějiny státu a práva. I. díl - státy západní Evropy a USA*. Brno: MU Brno, 1993. ISBN 80-210-0221-2.
18. PAVLÍČEK, V. *Ústavní právo a státověda- I. díl, obecná státověda*. Praha: Linde Praha, 1998. ISBN 80-7201-141-3.
19. RADVAN, E. *Poznámky k vypracování odborného textu*. Brno: IMS Brno, 2007.
20. ŘEHOŘ, A. *Metodické pokyny pro vypracování bakalářské a diplomové práce*. Brno: IMS Brno, 2008.
21. SCHELLEOVÁ, I. *Právní postavení mladistvých*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. ISBN 80-86432-82-3.
22. SCHELLEOVÁ, I., SCHELLE, K. *Právní úprava civilního řízení – Historie a současnost, II. část*. Brno: MU Brno, 1995.
23. STANČÍK, D. *Soudnictví ve věcech mládeže*. Brno: PF MU Brno, 2007/2008. Diplomová práce.
24. SUCHÁ, I. *Francouzské nařízení č. 45-174, týkající se delikvence nezletilých*. Praha: IKSP, 1995. ISBN 80-86008-02-9.
25. VARVAŘOVSKÝ, P. *Základy práva. O právu, státě a moci*. Praha: Aspi, 2004. ISBN 80-7357-038-6.
26. VAVERKA V., BOGUSZAK J., ČAPEK J. *Základy teorie práva (učební text)*. Praha: Codex, 1997. ISBN 80-901185-9-3.
27. ZEZULOVÁ, J. *Trestní zákonodárství nad mládeží*. I. vydání. Brno: MU Brno, 1997. ISBN 80-210-1643-4.

Články a periodika

28. VÁLKOVÁ, H. *Odpovědnost za mládež – zajištění kvality a perspektiv soudnictví ve věcech mládeže*. *Trestněprávní revue*, 2004, č. 12, s. 339-342.
29. SZABO, R. *Trestní soudní řízení v USA*. Publikováno 11. 4. 2001, Český právnícký publikační a informační prostor www.juristic.cz, v části *Trestní právo*, vybraná témata.

Zákony a právní normy

30. Úmluva o právech dítěte (rezoluce OSN 44/25)
31. Zákon č. 218/2003 Sb., *o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví*

ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže)

32. Zákon č. 140/1961 Sb., *trestní zákon*

33. Zákon č. 141/1961 Sb., *trestní řád*

Ostatní prameny

34. <http://www.kriminologie.cz>

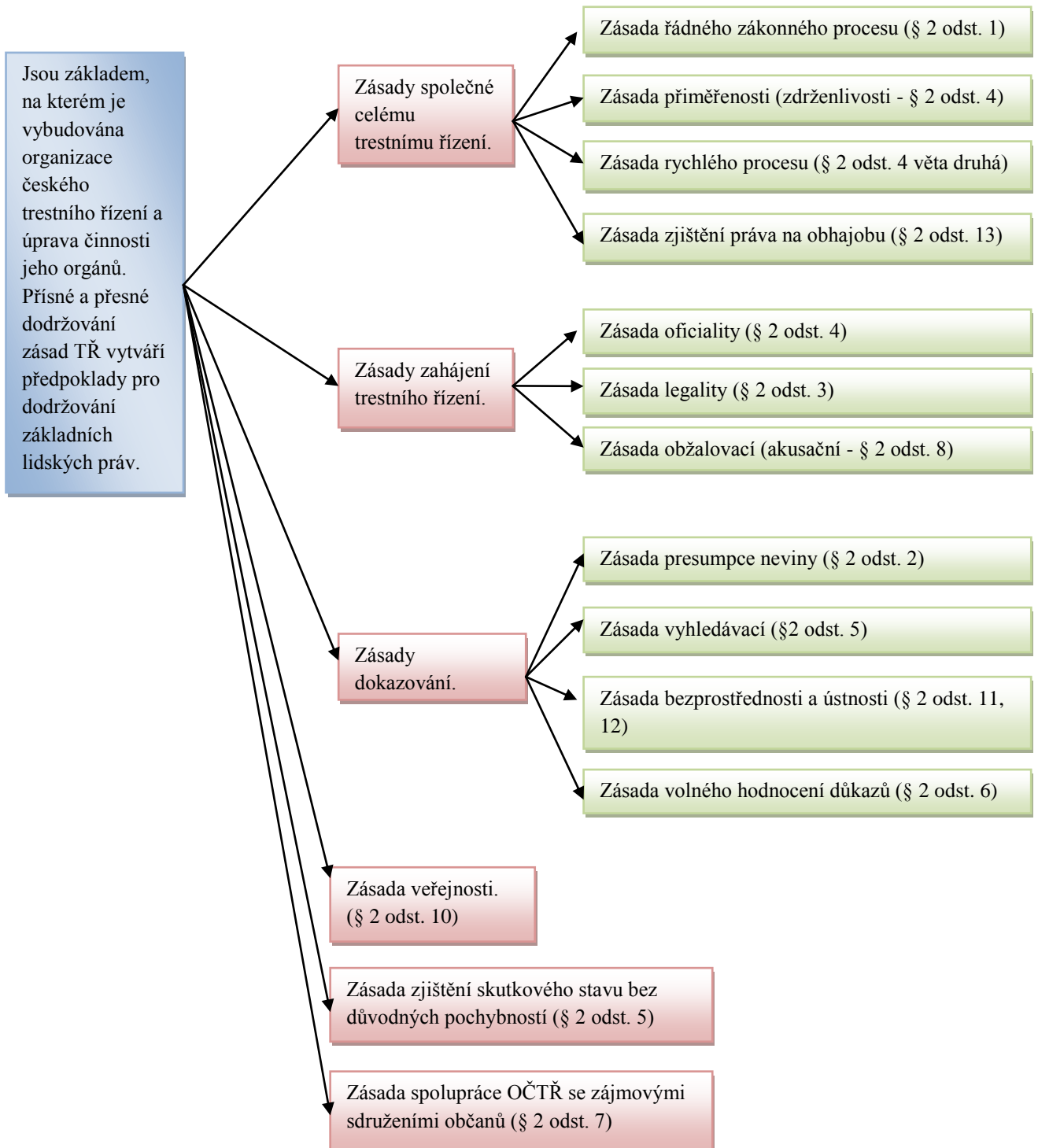
35. <http://www.nyc.gov>

36. <http://www.juristic.cz>

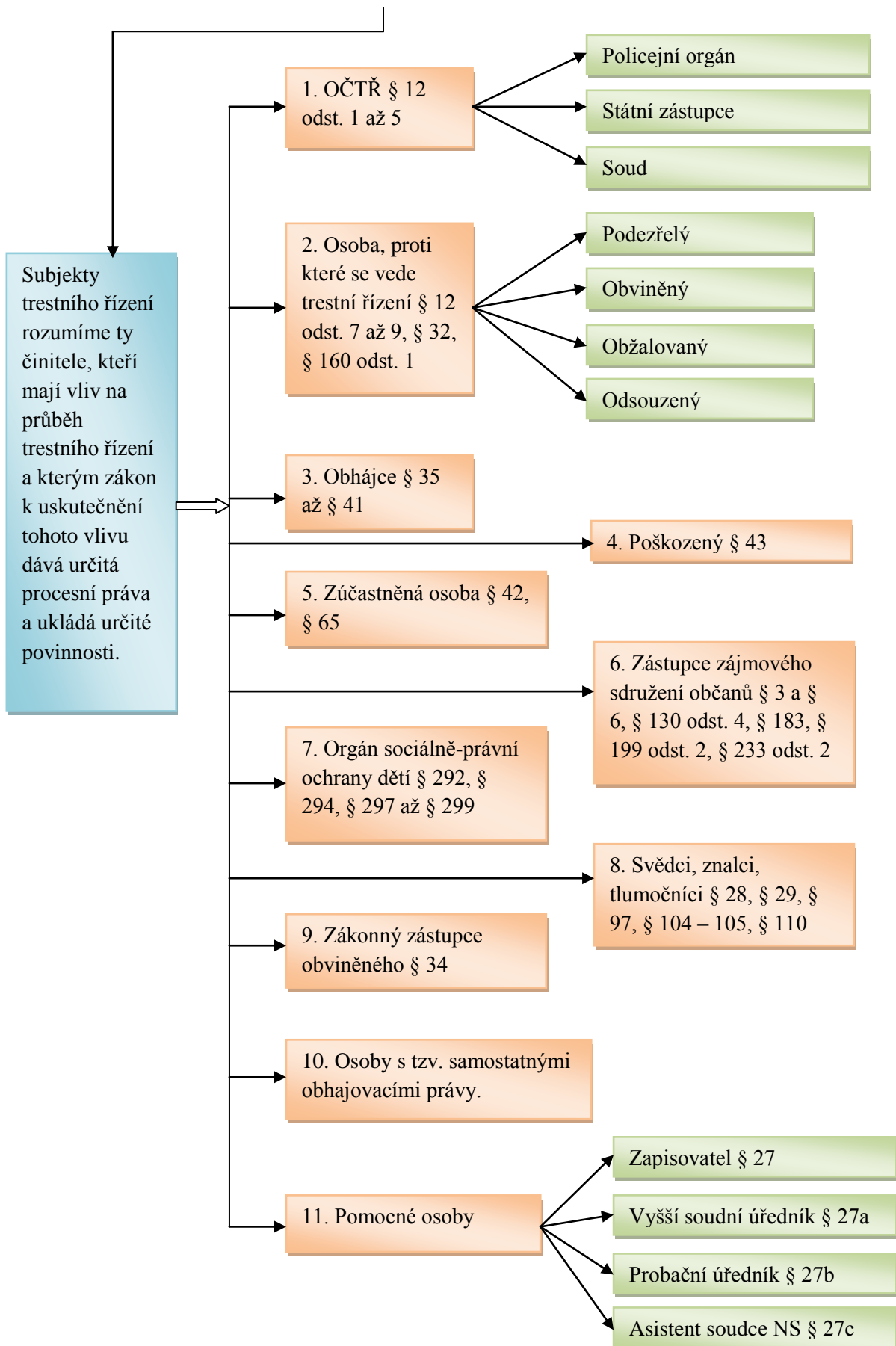
37. <http://www.pepnet.org>

Příloha č. 1: ROZDĚLENÍ ZÁKLADNÍCH ZÁSAD TRESTNÍHO ŘÍZENÍ.

§ 2 trestního řádu

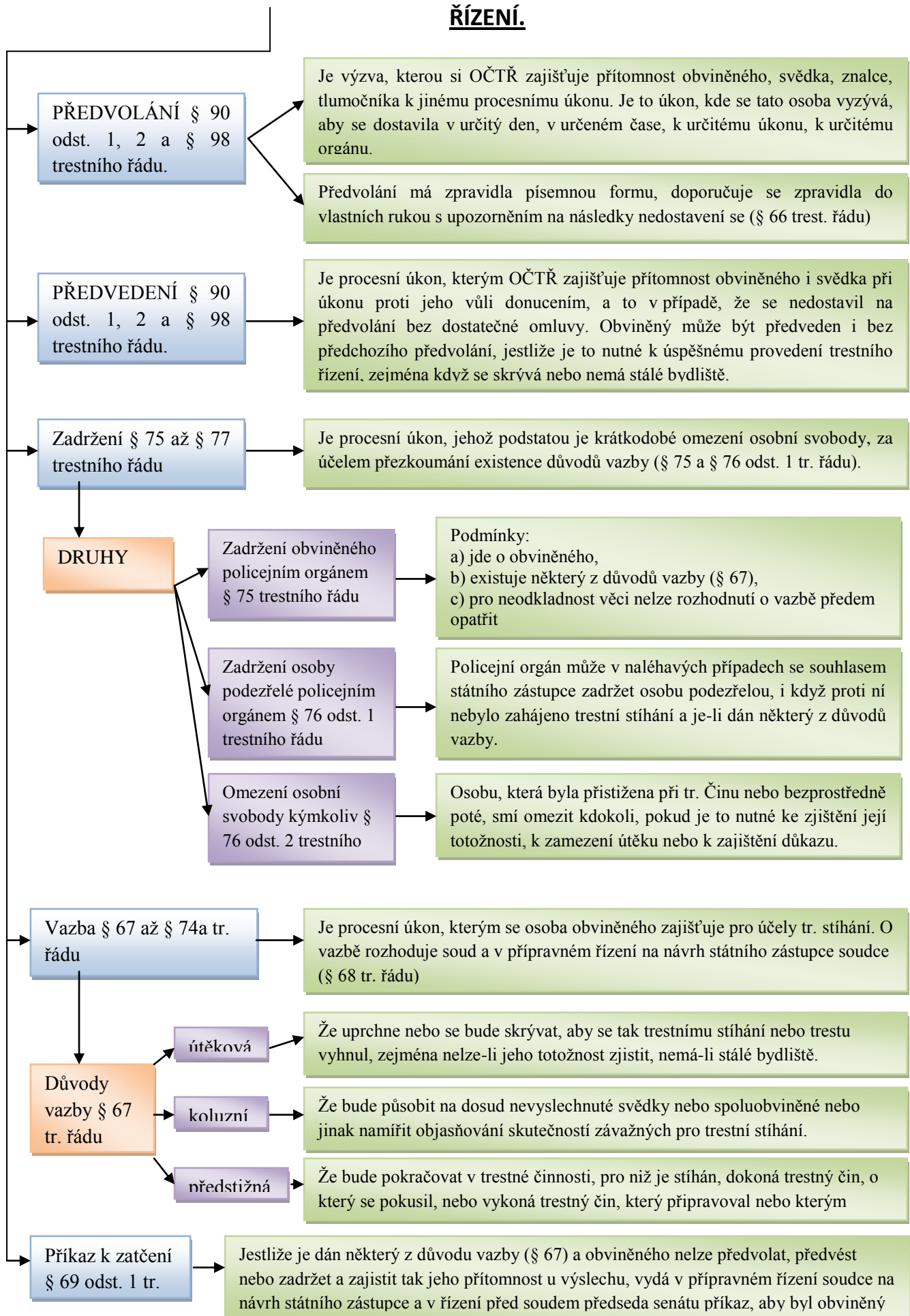

Příloha č. 2: SUBJEKTY TRESTNÍHO ŘÍZENÍ.

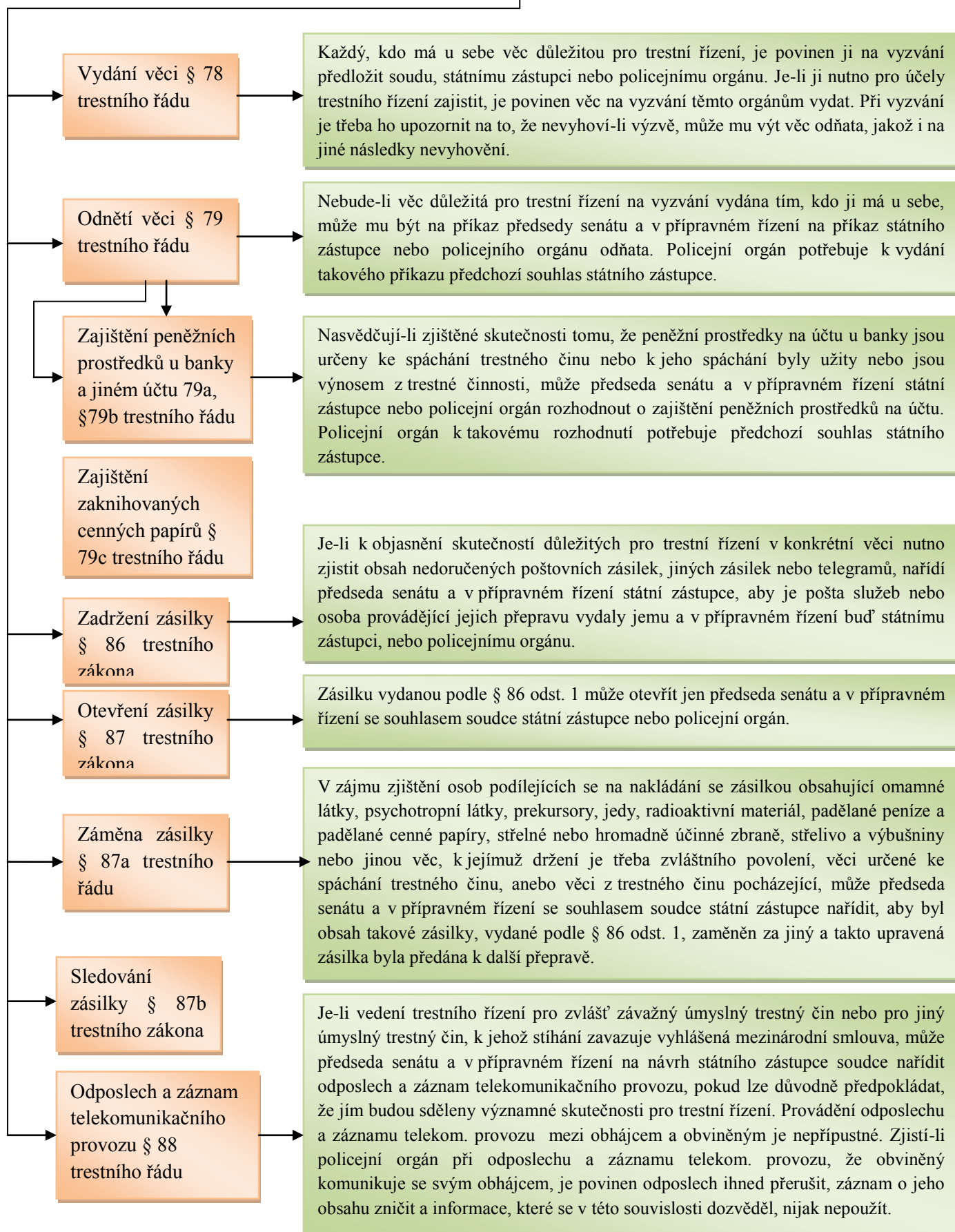

Příloha č. 3: PROCESNÍ ÚKONY K ZAJIŠTĚNÍ OSOB PRO ÚČELY TRESTNÍHO

ŘÍZENÍ.

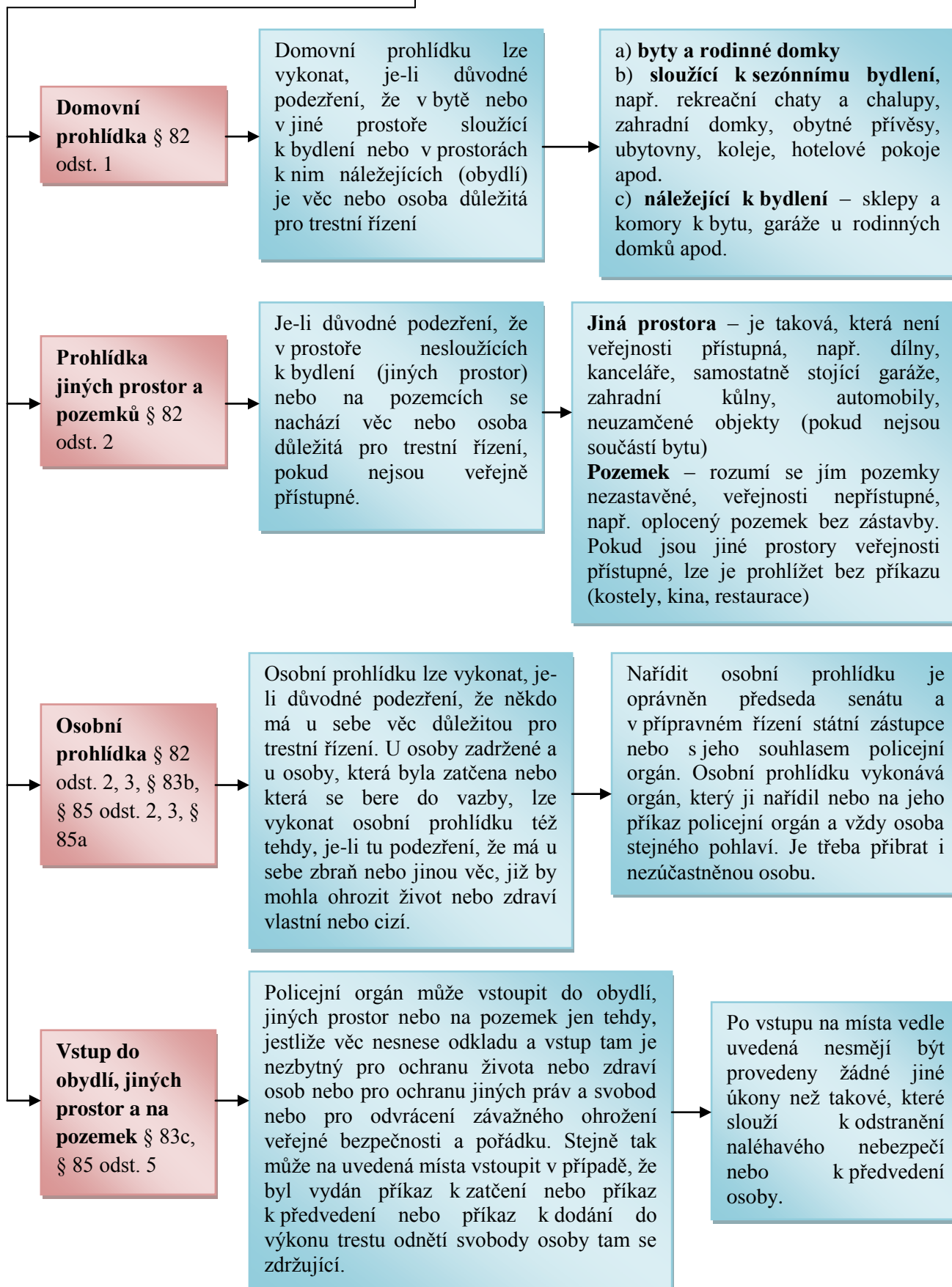

PŘÍLOHA Č. 4: PROCESNÍ ÚKONY K ZAJIŠTĚNÍ VĚCÍ PRO ÚČELY TRESTNÍHO ŘÍZENÍ.

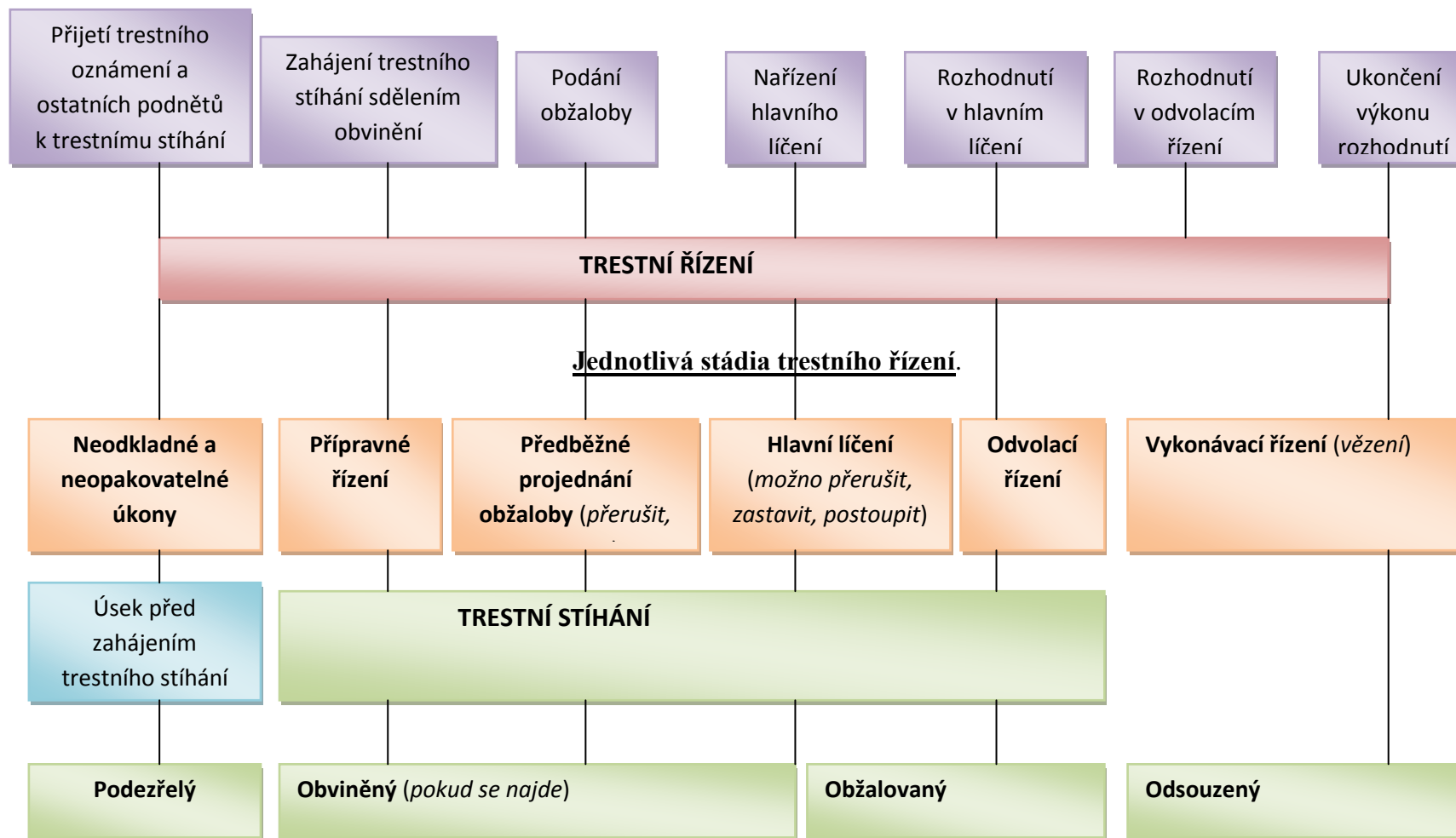

PŘÍLOHA č. 5: PROCESNÍ ÚKONY K ZAJIŠTĚNÍ VĚCÍ PRO ÚČELY TRESTNÍHO

ŘÍZENÍ.

PŘÍLOHA Č. 5: JEDNOTLIVÁ STÁDIA TRESTNÍHO ŘÍZENÍ

**PŘÍLOHA Č. 6: VĚKOVÁ HRANICE TRESTNÍ ODPOVĚDNOSTI DĚTÍ A
MLADISTVÝCH V ZAHRANIČNÍVH ÚPRAVÁCH.**

Země	Částečná		Plná	
		Zvláštní		Zvláštní
Francie	13		18	
Německo	14		21	18-20
Rakousko	14		18	
Polsko	13		17	16-20
Nizozemí	12	16-20	21	
Maďarsko	14		18	
Belgie	-		18	
Finsko	15		18	
Čína	14		18	
USA	10	7-9	18	18-20
Velká Británie	10	10-13	18	
Skotsko	10		16	
Kanada	12		18	
Latinská Amerika	12		18	
Nový Zéland	8		17	
Austrálie	10	7-9	17-18	